

Usporedba rada fact-checking portala Faktograf.hr-a i PoliFact.com-a na primjerima provjere dezinformacija vezanih uz temu koronavirusa

Grabar, Nikola

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:257997>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-19**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**Sveučilište
Sjever**

Diplomski rad br. 50_NOVD_2022

**Usporedba rada *fact-checking* portala *Faktograf.hr-a* i
PolitiFact.com-a na primjerima provjere dezinformacija
vezanih uz temu koronavirusa**

Nikola Grabar 1066/336D

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo		
STUDIJ	diplomski sveučilišni studij Novinarstvo		
PRISTUPNIK	Nikola Grabar	MATIČNI BROJ	1066/336D
DATUM	4. ožujka 2022.	KOLEGIJ	Publicistika
NASLOV RADA	Usporedba rada fact-checking portala Faktograf.hr-a i PolitiFact.com-a na primjerima provjere dezinformacija vezanih uz temu koronavirusa		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Comparison Between Fact-checking Portals Faktograf.hr and Politifact.com Based on Case Studies Concerning Coronavirus		
MENTOR	Irena Radej Miličić	ZVANJE	doc. dr. sc.
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. Željko Krušelj, doc. dr. sc. 2. Lidija Dujić, doc dr. sc. 3. Irena Radej Miličić, doc. dr. sc. 4. Gordana Tkalec, izv. prof. 5.		

Zadatak diplomskog rada

BROJ	50_NOVD_2022
OPIS	

Rad se sastoji od dviju osnovnih cjelina - kraće teorijske u kojoj se iznose osnovne teorijske postavke agencija za provjeru podataka, definiraju se pojmovi fact-checkinga, dezinformacija i infodemije, te analitičke cjeline u kojoj se istražuju, uspoređuju i analiziraju slučajevi koje su američki i hrvatski fact-checking portali obradili.

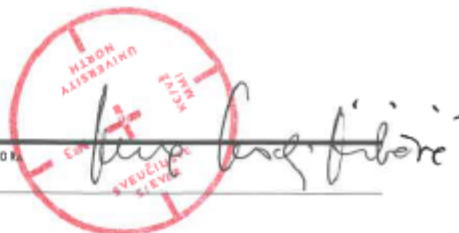
U radu je potrebno:

- istražiti i opisati definicije, osnovne postavke, povijest i funkciju provjere podataka (fact checkinga)
- objasniti ulogu fact-checkinga u recentnoj povijesti medijskog prostora
- objasniti pojave infodemije, zlorabe podataka i medijskih spinova
- opisati pojedine slučajeve zajedničke odabranim fact-checking portalima
- analizirati postupke portala i međusobno ih usporediti
- izvesti zaključke iz istraženog materijala.

ZADATAK URUČEN

7.3.2022

POTPIS MENTOR

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Diplomski rad br. 50_NOVD_2022

Usporedba rada *fact-checking* portala *Faktograf.hr-a* i *PolitiFact.com-a* na primjerima provjere dezinformacija vezanih uz temu koronavirusa

Student

Nikola Grabar 1066/336D

Mentorica

Irena Radej Miličić, doc. dr. sc.

Koprivnica, veljača 2022. godine

Predgovor

Tema ovog diplomskog rada bila je izabrana neočekivano brzo, lako, ali i otprilike dvije, ako ne i više, godine prije završetka. S obzirom na razne životne okolnosti do kojih je došlo u međuvremenu, kako poslovne tako i sportske te obiteljske, rad je malo čekao, no, i taj dio mog obrazovanja stigao je kraju. Oduvijek prioritiziram poštenje i iskrenost. Stoga, ova tematika bila mi je bliska još od prve godine studija, kada je profesorica Radej Miličić, kasnije slučajno i mentorica, prvi puta o njoj i pričala. Iskreno, do tada nisam pridavao previše pažnje *fact-checkingu*, ali, istovremeno, moja novinarska karijera tada je još bila u počecima i neke je stvari tek trebalo naučiti. Do danas, mnogo sam klikova potrošio na, prije svega, portale obrađene u ovome radu, najviše iz čiste znatiželje. Uvijek me zanimalo u čemu ostali mediji, ali i pojedinci, najviše griješe. Također, zanimalo me koliki utjecaj povodljivost ima na širenje dezinformacija. *Fact-checking* portali ponekad mogu biti i izuzetno zabavni. Ukratko, iznimno je važno pažljivo birati izvore informacija i neprestano ih dodatno provjeravati. Još uvijek aktualna pandemija koronavirusa tu je potrebu samo još dodatno istaknula, no ponavljanja nikada dosta. Zastrašujuće je koliko posljedica tek jedna dezinformacija može prouzročiti, a tako je jednostavno takav čin spriječiti. Na kraju, kada je rad konačno napisan, htio bih posebno zahvaliti mentorici Ireni Radej Miličić. Njena predavanja studiranja su činila zanimljivijim i zabavnijim, a njeno mentorstvo kroz pisanje završnog i diplomskog rada sjajan su primjer razumijevanja, poučnosti i neprestane spremnosti na odgovaranje svih zahtjeva. Također, ovom prilikom želim roditeljima reći kako više ne moraju „strahovati“ – privodimo ovo kraju. Klara, uskoro stižem!

Sažetak

Pojam infodemije u razgovorni je diskurs ušao pojavom koronavirusa i koronakrize, iako je, možda ne tako jasno definiran, vjerojatno postojao i ranije. No, izbijanjem koronavirusa, mediji su odjednom bivali preplavljeni vijestima i raznoraznim informacijama o toj temi. Dojam je da nije bilo važno poštivati određene postulate novinarstva, već samo iznositi mišljenja, želje i razne zaključke, bez oslanjanja na činjenice, odnosno na provjerene podatke.

Dodatni problem takvoj pojavi predstavlja i internet koji je odavno postao sastavni dio svakodnevnog života i jedna od gorućih tema rasprava u svim segmentima društva. Učinci interneta uistinu su razni, i pozitivni i negativni, kao i mnogih drugih tehnologija. *Online* platforme, na primjer, sjajan su izvor informacija u kontekstu edukacije, omogućuju jednostavan pristup trgovinama i kupovini, brz način sporazumijevanja i saznavanja vijesti, komunikacije s prijateljima i još mnogo toga. No, istovremeno, nove komunikacijsko-informacijske tehnologije prodrle su u sve sfere društvenog i privatnog života.

U tom kontekstu, uloga odgovornog i etičnog novinarstva možda je važnija no ikada prije. Novinari imaju pravo i mogućnost donošenja važnih i utjecajnih odluka, a ponekad će izvještavati o zbivanjima koja će naljutiti i čitatelje i ostale interesne skupine. Novinari se često nalaze u svojoj zoni jer se žele suočiti s problemom, iako u javnosti vlada zbunjenost. Upravo se takva definicija može primijeniti na svakog pojedinca koji dalje širi bilo kakvu informaciju iz bilo kojeg izvora, jer ponekad nije ni svjestan sive zone ili neke druge posljedice koju bi takva reakcija mogla prouzročiti.

Iako je potreba svakog pojedinca za dodatnim usavršavanjem i provjeravanjem informacija nužna, nije jedino rješenje. Sve snažnija infodemija u prvi je plan, možda više nego ikada, gurnula i razne *fact-checking* portale, odnosno, specijalizirane medije za provjeru točnosti informacija koje plasiraju drugi mediji. Za potrebe ovog rada, prednost će se dati jedinom hrvatskom takvom mediju, *Faktograf.hr-u*, i jednom od najutjecajnijih američkih, a samim time i svjetskih *fact-checking* portala, *PolitiFact.com-u*.

U konačnici, a kroz istovjetne primjere, opisuje se rad ovih dvaju portala, što dovodi do zaključka kako hrvatska inačica *fact-checking*a ne zaostaje za jednim od vodećih svjetskih takvih portala. Dapače, u nekim stavkama, *Faktograf.hr* može poslužiti kao primjer.

Ključne riječi: koronavirus, *fact-checking*, *online* mediji, dezinformacija, infodemija, *Faktograf.hr*, *PolitiFact.com*

Summary

The notion of infodemic entered everyday discourse with the advent of the COVID-19 pandemic and the ensuing crisis, although it has likely existed before but perhaps not so clearly defined. However, with the outbreak of the COVID-19 pandemic, the media were suddenly flooded with news and a range of different information on the subject. The impression is that it was less important to uphold certain postulates of journalism, but merely to express opinions, wishes and various conclusions, without too many facts.

An additional problem to such a phenomenon is the Internet, which has been an integral part of everyday life for the last couple of decades and a burning subject of debate in all segments of society. The effects of the Internet are truly diverse, both positive and negative. Among other things, online platforms are a great source of information for the purpose of education, they provide quick access to shops and commerce, simplify communication and the spread of the latest news as well as facilitate contact with friends. At the same time, the new communication/information technologies have penetrated into all spheres of social and private life, and, in the process, infected the spheres of culture activity and enabled creation of so called “bubbles”, or clusters of not sufficiently checked information amplified by social networks of people with similar attitudes. Such bubbles also started to serve as fertile ground for artificial spreading of divisive information of various kinds.

In this regard, the role of responsible and ethical journalism may be more important than ever before. Journalists have the right and the opportunity to make important and influential decisions, and sometimes they are going to report on events that will anger the readers and the advertisers. Journalists often find themselves in the grey area because "they want to face the problem despite the confusion that reigns. Such a definition can apply to any individual who further disseminates any information from any source, although sometimes they are not even aware of the gray area or some other consequence that such a reaction could cause.

Although the individual's need for additional confirmation and verification of information is necessary, it is not the only solution. The growing infodemic has brought to the fore, perhaps more than ever, various fact-checking websites, i.e. media specialized in confirming the accuracy of information published by other media. For the purposes of this paper, preference will be given to the only Croatian such medium, *Faktograf.hr*, and one of the most influential American, and by extension global, fact-checking websites – *PolitiFact.com*.

Finally, the work of these two websites will be presented through the analysis of matching examples, arguing that the Croatian fact-checking website does not lag behind one of the world's leading websites of that kind. Indeed, *Faktograf.hr* may serve as an example in many aspects.

Key words: coronavirus, fact-checking, online media, disinformation, infodemic, *Faktograf.hr*, *PolitiFact.com*

Popis korištenih kratica

COVID-19 – bolest uzrokovana koronavirusom

UNESCO – Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu

WHO – Svjetska zdravstvena organizacija

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	Infodemija.....	3
3.	Masovni mediji i masovno komuniciranje.....	6
4.	Internetska kultura.....	8
4.1.	Društvene mreže.....	9
5.	Medijska recepcija.....	11
6.	Novinarska etika.....	14
6.1.	Društvena uloga medija.....	14
7.	Kvaliteta informacija u vrijeme krize.....	17
7.1.	Borba protiv dezinformacija.....	21
8.	<i>Fact-checking</i> portali.....	24
9.	Istraživanje.....	31
9.1.	Metodologija.....	31
9.2.	Primjer 1 – Požar u Madridu.....	32
9.3.	Primjer 2 – Slučaj Eriksen.....	35
9.4.	Primjer 3 – Prosvjedi u Francuskoj.....	38
9.5.	Primjer 4 – Razdvajanje djece od roditelja u Australiji.....	42
9.6.	Primjer 5 – Grafenov oksid i koronavirus.....	44
10.	Analiza sadržaja.....	47
11.	Zaključak.....	53
12.	Literatura.....	56
13.	Popis slika.....	60

1. Uvod

Ovaj diplomski rad bavi se usporedbom rada *fact-checking* portala *Faktograf.hr-a* i *PolitiFact.com-a*, i to na istovjetnim primjerima provjere dezinformacija vezanih uz koronavirus, s ciljem dokazivanja pretpostavke kako je *PolitiFact.com* u svojem radu ažurniji, sadržajnije i transparentniji. Ova dva *fact-checking* portala nisu izabrana slučajno. *Faktograf.hr* je vodeći hrvatski portal takve vrste dok je *PolitiFact.com* jedan od globalnih predvodnika i djeluje na engleskome jeziku, što je odlična podloga za usporedbu sa stanjem na hrvatskoj medijskoj sceni u odnosu na globalnu, odnosno za usporedbu s bolje razvijenim medijskim modelima.

Rad će detaljno obraditi pisanje *fact-checking* portala, fokusirajući se na dva spomenuta. Opisat će se njihovi principi, ideje, metodologija i odabir tema. Također, u početku će se istražiti pojam infodemije – pojave koja je u središte diskursa ušla pojavom koronavirusa, iako je taj pojam postojao i mnogo ranije. Naime, upravo je infodemija uzrok sve snažnije potrebe za *fact-checking* portalima, iako ta potreba ne bi trebala biti upitna ni u nešto drugačijim, informacijski stabilnijim, društvima.

Nadalje, a s obzirom na to da su u središtu zbivanja portali i sadržaj koji se tiče *online* okruženja, važno se prisjetiti definicije masovnih medija, kojima portali i pripadaju, ali i sadržaj koji ti isti portali – *Faktograf.hr* i *PolitiFact.com* – obrađuju i provjeravaju. Najviše dezinformacija širi se društvenim mrežama koje su plodno tlo nepresušnih teorija zavjera, a problematika medijske recepcije, ali i novinarske etike dolazi sve više do izražaja. Dojam je kako etički dio sve više zaostaje ili biva u potpunosti zanemaren dok recepcija postaje subjektivna, neutemeljena provjeravanjem činjenica ili dodatnim istraživanjem. Činjenice i njihovo stalno provjeravanje svakodnevno su pred ogromnim iskušenjem, posebice u vremenima krize, poput aktualne pandemije koronavirusa. Neprestan rad medija poput *fact-checking* portala nužan je za osiguravanje što vjerodostojnijeg protoka informacija, no u tom protoku iznimno važnu ulogu igraju i sami pojedinci. Na svakome je od njih da dodatno istražuju i uče o temama o kojima čitaju, slušaju ili gledaju.

U konačnici, rad završava istraživanjem, odnosno usporedbom portala. Izbor primjera bio je zahtjevniji no što se u početku činilo. *Faktograf.hr* još je uvijek fokusiran uglavnom na domaću scenu, dok *PolitiFact.com* (američki portal) provjerava američke političare i događaje, odnosno tvrdnje koje utječu na cijeli svijet. Također, oba portala posjeduju i neke sebi svojstvene rubrike. Na primjer, *Faktograf.hr* u tom je kontekstu nešto širi, s rubrikama poput „Pod povećalom“ ili „Razotkriveno“ dok *PolitiFact.com* prvo navodi nekoliko glavnih tema, kao *State editions*, *People* ili *Issues* te pod svakom od njih dodatno razvrstava aktualnu problematiku. Pronalazak istovjetnih primjera – onih koje su obradila oba portala – bio bi jednostavniji da je bio odabran širi vremenski

period, no cilj je bio provjeriti što uži raspon, metodološki dovoljno temeljit, a, opet, održiv i vremenski jednostavniji za praćenje. To je u konačnici činilo raspon od tri mjeseca, uz razliku od nekoliko dana, u ljeto 2021. godine. U zadanom periodu pronađeno je pet primjera, odnosno tema, kojima su se pozabavili i *Faktograf.hr* i *PolitiFact.com*, a konačni rezultati bili su pomalo neočekivani. Analiza je pokazala kako hrvatska *fact-checking* scena ne zaostaje mnogo za globalnom.

2. Infodemija

Krene li se od onog najjednostavnijeg, ali možda i najizravnijeg definiranja pojma, infodemija (engl. *infodemic*) mnoštvo je informacija koje se ubrzano i svestrano šire, a govore o određenoj krizi ili spornoj temi, a sastoje se od često nejasne i zbunjujuće kombinacije činjenica, glasina, laži i mišljenja.¹ Pojam infodemije u razgovorni je diskurs ušao pojavom koronavirusa i koronakrize, iako je, možda ne tako jasno definiran, vjerojatno postojao i ranije. No, izbijanjem koronavirusa, mediji su odjednom bivali preplavljeni vijestima i raznoraznim informacijama o toj temi. Dojam je da nije bilo važno poštivati određene postulate novinarstva, već samo iznositi mišljenja, želje i razne zaključke, bez previše činjenica. Takva se tradicija nastavila i dalje, iako koronakriza još uvijek traje, a kao jedan od svježijih primjera može se uzeti i afganistanska kriza, odnosno sukob talibana i ostatka Afganistanaca. Ili sukob talibana i Amerikanaca? Sukob Amerikanaca i Afganistanaca? U moru rijetko provjerenih informacija ponekad je uistinu zahtjevno razlučiti stvarnu problematiku pojedine teme.

U tekstu koji piše *medijskapismenost.hr* navodi se kako je infodemija „prekomjerna količina informacija o nekom problemu, koja otežava pronalaženje rješenja“, a „informacije se mogu širiti brže od virusa“, posebice uz postojanje društvenih mreža i raznih drugih oblika digitalnih komunikacija.² Ipak, pojam je nastao još 2003., kada društvene mreže nisu bile ni približno onome kakvima se smatraju danas. Pojam je kreirao politolog David Rothkopf u kolumni za *Washington Post*, pišući o SARS-u. Naveo je kako je „informacijska epidemija“ mnogo opasnije od same bolesti jer je epidemiju koja se u tome trenu držala samo Kine, razvila u „globalni ekonomski i sociološki debakl.“ Također, rekao je kako je infodemija „javnu zdravstvenu krizu učinila težom za kontroliranje i suzbijanje.“³

U takvim okolnostima rješavanje svakog problema postaje zahtjevnije. Pojedine informacije „potiču stigmatizaciju, diskriminaciju ili nasilje“⁴, stoga svaki pojedinac ima izrazito važnu ulogu koja se može gledati i na globalnoj razini. Širenje vjerodostojnih i provjerenih informacija postaje nužnost, pogotovo u vremenu prevlasti društvenih mreža i lakog, ali i nikad bržeg širenja informacija.

¹ <https://www.dictionary.com/browse/infodemic> (prev. N.G.)

² <https://www.medijskapismenost.hr/sto-je-infodemija-i-kako-se-u-njoj-snaci/>

³ <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/words-were-watching-infodemic-meaning> (prev. N.G.)

⁴ <https://www.medijskapismenost.hr/sto-je-infodemija-i-kako-se-u-njoj-snaci/>

UNESCO i WHO predložili su i nekoliko koraka za ublažavanje infodemije, a prenijela ih je medijska pismenost.hr:

- „Tražite činjenice i dokaze. Kritički razmišljajte o informacijama koje primete. Provjerite točnost i činjeničnost u usporedbi s drugim izvorima.
- Birajte pažljivo. Dijelite, lajkajte ili prosljeđujte samo sadržaje iz pouzdanih izvora.
- Budite oprezni. Nemojte dalje dijeliti, prosljeđivati ili lajkati lažne informacije za koje znate da nisu točne.
- Budite dobar primjer. Ispravite ili prozovite ljude na društvenim mrežama kada objave nešto što nije istina. Uputite ih da provjere informacije sa stručnim organizacijama.
- Provodite manje vremena na internetu. Tražite nove informacije samo u točno određeno doba dana - jednom ili dvaput dnevno, ako je potrebno. Vježbajte, slušajte glazbu ili čitajte knjigu - to pomaže u održavanju dobrog fizičkog i mentalnog zdravlja.“⁵

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) ističe i pojam „upravljanja infodemijom“, opisujući ga kao sustavnu uporabu rizika i činjeničnih analiza kako bi se smanjio učinak infodemije na ponašanje tijekom krize.⁶ U tom kontekstu, izdvojili su četiri aktivnosti kojima se mogu potaknuti primjeri dobre prakse:

- Slušanje problema i pitanja zajednice.
- Promicanje razumijevanja rizika i stručnih savjeta.
- Izgradnja otpornosti prema dezinformacijama.
- Poticanje i osnaživanje zajednica za poduzimanjem pozitivnih poteza.⁷

Uzevši u obzir sve navedeno, jasno se može zaključiti kako su pojedinci ključni faktori kada se govori o problematici infodemije, širenja lažnih vijesti i generalnom dezinformiranju. Iako je svatko tko ima barem jedan korisnički profil na društvenim mrežama svakodnevno zatrpan ponekad možda i zabrinjavajućim brojem informacija, i dalje je upravo taj pojedinac odgovoran za ono što će se događati nakon toga. Nijednu informaciju ne treba uzeti kao apsolutnu, pogotovo u vremenima krize, kada su subjektivnost i razna osobna mišljenja potencijalno izraženija nego u „normalnim“ okolnostima. Infodemija je, čini se, neizbježna, no pojedinci su ti koji je mogu učiniti

⁵ <https://www.medijskapismenost.hr/sto-je-infodemija-i-kako-se-u-njoj-snaci/>

⁶ https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 (prev. N.G.)

⁷ *Ibid.*

bezbolnijom, a zajednice one koje bi, u idealnim uvjetima, trebale osigurati adekvatnu naobrazbu svojih članova, kako se pojedinim informacijama ne bi pristupalo s previše predrasuda i, možda, neosnovanih stavova.

1. PROVJERAVAJTE IZVORE VIJESTI I INFORMACIJA

- Provjerite **vjerodostojnost medija** koji je objavio vijest.
- **Tko je autor, jesu li izvori kredibilni**, a citati autentični?
- Jesu li **fotografije i video materijali već korišteni** u drugom kontekstu?
- **Tko dijeli informacije** na društvenim mrežama, možda nije čovjek nego (ro)bot?

4. BUDITE PAŽLJIVI PREMA DRUGIMA

- I u virtualnom svijetu **grubi komentari povećavaju nesigurnost i strah**.
- **Ne vrijeđajte i ne širite govor mržnje**.
- **Ne širite stereotipe i predrasude**.

2. BUDITE ODGOVORNI

- Provjerite **informacije na društvenim mrežama**, čak i ako ih dijele vaši prijatelji.
- **Razmislite prije nego što podijelite** bilo koji sadržaj.
- **Nemojte dijeliti glasine i neproverene informacije**.

5. PLANIRAJTE VRIJEME ZA MEDIJE

- Osigurajte vrijeme u danu za **odmor od medija**.
- **Izbjegavajte prekomjerno izlaganje** negativnim vijestima i sadržajima.

3. INFORMIRAJTE SE IZ STRUČNIH IZVORA

- O zdravlju se informirajte iz **vjerodostojnih i stručnih izvora**.
- Oslanjajte se na **zdravstvene savjete** pouzdanih medicinskih stručnjaka i organizacija.
- **Kritički promišljajte oglase i znanstveno neutemeljene savjete za zaštitu** od koronavirusa.

6. RAZGOVARAJTE S DJECOM

- **Ograničite izloženost djece** uznemirujućim vijestima.
- **Pojasnite djeci** informacije koje vide i čuju na način prilagođen njihovoj dobi.
- **Uputite djecu** na vjerodostojne izvore informacija.
- **Pažljivo biraite** medijske sadržaje za djecu, koristite oznake o primjerenosti sadržaja.

Portal AEM-a i UNICEF-a [medijskapismenost.hr](https://www.medijskapismenost.hr) donosi brojne savjete i edukativne materijale koji djeci i roditeljima mogu pomoći u snalaženju u medijskom prostoru, kako bi se se zaštitili od lažnih vijesti i dezinformacija te djeci omogućili sigurno korištenje medija.

Slika 2.1. Savjeti za usavršavanje medijske pismenosti⁸

⁸ <https://www.medijskapismenost.hr/infografika-medijska-pismenost-u-doba-koronavirusa/>

3. Masovni mediji i masovno komuniciranje

Naziv masovni mediji odavno je sastavni dio svakodnevnoga govora i jedino pitanje koje se postavlja, pitanje je točne definicije. Pomalo iznenađuje činjenica da je do definicije ustvari zahtjevno doći. No, bilo kako bilo, masovni su mediji temelj današnjeg novinarstva i širenja informacija, a samim time i stalna tema znanstvenih i stručnih rasprava.

U knjizi *Masovno komuniciranje* Stjepan Malović opisuje problem u kontekstu masovnih medija, govoreći kako ih se često izjednačuje s masovnim komuniciranjem, ali ti pojmovi „nisu i ne mogu biti sinonimi.“ (Malović 2014: 69). U konačnici, masovne medije naziva oblicima „komuniciranja koji dosežu brojnu publiku“, dok je masovno komuniciranje „isporučivanje informacija brojnoj publici putem tiskanih i elektroničkih medija“ (Malović 2014: 69). Stoga, može se zaključiti, strogo gledajući ovakvu podjelu, kako se problematika ovog rada mnogo više zanima za masovno komuniciranje.

Također, masovne medije na vrlo sličan način opisuje i *Hrvatska enciklopedija*, navodeći kako se radi o sredstvima masovnog priopćivanja koja u konačnici djeluju na velik broj čitatelja, slušatelja i gledatelja.⁹ Nešto je drugačije stajalište *Encyclopediae Britannice*, koja u svom opisu masovne medije naziva čak i paralelnim obrazovnim sustavom „koji pruža pogled u svijet i objašnjava kako društvo funkcionira.“¹⁰ Također, kao i u Malovićevu slučaju masovnog komuniciranja, ovo pomalo sociološko stajalište *Encyclopediae Britannice* odlično upotpunjuje sadržaj koji se obrađuje u ovom diplomskom radu.

O značaju masovnih medija govori i McQuail (1987: 3), navodeći kako se radi o „izvoru moći“, odnosno, o „sredstvu kontrole, upravljanja i inovacija u društvu.“ Isti autor piše i o percepciji medija od strane javnosti, čija se definicija pritom i mijenja, jer mediji i sami crpe inspiraciju od svojih potrošača kako bi u konačnici definirali i sami sebe (McQuail 1987: 18). Zanimljivo, McQuail ističe kako masovni mediji desetljećima svojim sadržajem proizvode i „masovnu kulturu“ te da pružaju svojevrsne radionice i „kanale“ za njihovu „distribuciju“ (McQuail 1987: 35-36).

Sličnu problematiku ispituje i John Street, a objašnjava Marijana Grbeša. Piše kako Streeta najviše zanimaju kompleksni odnosi medija i političkih procesa, odnosno „pitanje moći: moći nad medijima i moći medija“, čime želi reći kako mediji imaju moć na određeni način čitateljima

⁹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39312>

¹⁰ <https://www.britannica.com/topic/education/Alternative-forms-of-education#ref1034387> (prev. N.G.)

predstaviti politički život te tako utjecati na njihovu „buduću akciju“, ali, istovremeno, mogu i „nametnuti određeni politički diskurs“ (Grbeša 2001: 189). Ove Streetove tvrdnje dodatno idu u prilog moći masovnih medija.

Naravno, nije na odmet posebno istaknuti kako internet, a samim time i društvene mreže, pripadaju masovnim medijima, a zanimljivo je i Malovićevo mišljenje o ciljevima masovnih medija. U već spomenutoj knjizi *Masovno komuniciranje* navodi se kako masovni mediji „snagom svoje poruke, moćnim izrazom i velikom gledanošću bitno utječu na društvo u cjelini, ali i na pojedince“ (Malović 2014: 71). U skladu s time, može se reći kako su masovni mediji neizostavan i izuzetno važan segment suvremenog društva, a njihovi vlasnici, kao i odlučni pojedinci, postali su *decision makeri*, čija riječ može uzdrmati čak i najjače vlade i najutjecajnije moćnike“ (Malović 2014: 75).

4. Internetska kultura

Internet je odavno postavio sastavni dio svakodnevnog života i jedna od gorućih tema rasprava u svim segmentima društva. Učinci interneta uistinu su razni, i pozitivni i negativni. *Online* platforme, na primjer, sjajan su izvor informacija u kontekstu edukacije, omogućuju jednostavan pristup trgovinama i kupovini, brzi način sporazumijevanja i saznavanja vijesti, komunikacije s prijateljima i još mnogo toga. No, istovremeno, nove komunikacijsko-informacijske tehnologije svojim su „prodorom u sve sfere društvenog (pa i privatnog) života neupitno inficirale i sfere kulture i kulturnog djelovanja“ (Shields 2001: 7).

Bez previše dilema može se zaključiti kako gotovo sav sadržaj na koji korisnici nailaze na internetu, bilo kao potrošači ili poslužitelji, na neki način utječe na razmišljanje, ponašanje, ali i djelovanje. Stoga posebno zabrinjava posljednjih godina sve snažnija pojava *fake news* kulture. Mediji svojim sadržajem žele privući što više pažnje, a tako i korisnike, a isto rade i pojedinci. Pritom je jednostavno „izgubiti se u prijevodu“ i slučajno učiniti grešku u izvještavanju te na taj način širiti krive informacije. Točnost i istinitost, također, gubi se i zbog količine medija i konzumenata *online* platformi. U prvom je planu nerijetko utrka i želja za prvim mjestom. U ovom slučaju, cilj je biti prvi koji će objaviti neku novu informaciju, bila ona istinita ili ne, ne brinući pritom nužno o posljedicama. Problem je i, utoliko koliko i prednost, što danas gotovo svatko ima pristup internetu i na taj način može utjecati na javno mnijenje, ili barem na mišljenje pojedinca, makar samo jednog. Uzevši u obzir sve mogućnosti brojnih *online* platformi, „s internetskim dobom, moramo ponovno otkriti istinu.“¹¹

Nemoguće je govoriti o internetskom okruženju i izostaviti problematiku slobode govora. Na svojim službenim *online* stranicama, UNESCO navodi kako se „princip slobode izražavanja i ljudskih prava mora primijeniti (...) i na Internet i sve vrste medija u nastajanju“, s ciljem doprinosa „razvoju, demokraciji i dijalogu.“¹² Ova misao djeluje pomalo utopistički i teško je očekivati kako će svaka diskusija doprinijeti razvoju i demokraciji. Nažalost, češće su one suprotne, pogotovo u internetskom okruženju koje je dostupno gotovo svakome. *The New Yorker* ističe kako „internetski komentari, prije svega oni anonimni, potkopavaju integritet znanosti i vode

¹¹ <https://www.irishtimes.com/business/innovation/in-the-age-of-the-internet-we-need-to-discover-what-is-true-1.3568059> (prev. N.G.)

¹² <https://en.unesco.org/themes/freedom-expression-internet> (prev. N.G.)

u kulturu agresije i ruganja“, a „čak i svadljiva manjina posjeduje dovoljno moći da iskrivi čitateljevu percepciju priče.“¹³

4.1. Društvene mreže

Sve dosad istaknuto odnosilo se pretežito na kontekst samih medija, a valjalo bi poseban prostor dati i društvenim mrežama, koje su, u konačnici, postale neizostavni dio masovnih medija i „imaju veliku moć utjecaja na formiranje javnoga mnijenja, stavova, ali i ponašanja pojedinca“ (Jurčić 2017: 135).

Kao što je ranije i spomenuto, društvene mreže imaju mnogo prednosti. Omogućuju jednostavnu komunikaciju, na virtualan način smanjuju fizičku udaljenost i pružaju mogućnost izuzetno brzog dijeljenja informacija i svakodnevnog saznanja nečeg novog. Nadalje, internet, a prvenstveno društvene mreže, ljudima različitih svjetonazora pomaže da se nađu i spoje te da stvaraju organizacije. Pružaju se i mogućnosti objavljivanja, istraživanja i proučavanja. Benkler, Faris i Roberts smatraju kako takav medij novinarima može pružiti jednostavni pristup izvorima koji nisu samo „politički i korporativni insajderi“ (Benkler, Faris i Roberts 2018: 342).

No, dojam je da mane istih tih društvenih mreža iz dana u dan sve više rastu. Bivši potpredsjednik Facebooka izjavio je kako su korisnici „stvorili alate koji uništavaju način na koji društvo funkcionira“, upozorivši ih kako ne bi bilo loše da barem malo odmora od društvenih mreža.¹⁴

Jedan od vodećih nedostataka društvenih mreža, možda najviše *Facebooka*, svakako su negativni komentari koje prožima govor mržnje. Ne čudi da „sve više medijskih organizacija ograničava ili zabranjuje komentiranje na svojim kanalima“, a razlog su tome neprestane uvrede, prijetnje i agresija od strane korisnika.¹⁵ Također, stalna prisutnost na društvenim mrežama smanjuje doticaj sa „stvarnim svijetom“ i uzrokuje otežano funkcioniranje izvan virtualnog, a „u konačnici snižava društveni intelekt osobe.“¹⁶

¹³ <https://www.newyorker.com/tech/annals-of-technology/the-psychology-of-online-comments> (prev. N.G.)

¹⁴ <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-pacific-heart/201801/is-facebook-destroying-society-and-your-mental-health> (prev. N.G.)

¹⁵ <http://socialmediapsychology.eu/2016/10/05/onlineandsocialmediacomments/> (prev. N.G.)

¹⁶ <https://umidigital.co.uk/blog/affect-social-media-society/> (prev. N.G.)

Negativni komentari na društvenim mrežama pripadajuće „članke čine manje uvjerljivima“, dok oni pozitivni nemaju istovjetni učinak. *The Guardian* je 2016. otkrio kako „uvredljivi komentari potiču još više uvredljivih komentara i u konačnici vode do lavine *online* agresije.“¹⁷

Važno je istaknuti kako u novije vrijeme brojni novinari, što je možda izraženije u zapadnim zemljama, posežu za takozvanim „*Twitter* novinarstvom“, koristeći društvene mreže kao jednostavan način brze objave informacija. Pritom omogućuju direktniju komunikaciju sa svojim pratiteljima koji na taj način takve informacije jednostavno mogu širiti i dalje. Iako sve popularniji, takav pristup također pruža, nažalost, i odličan temelj za širenje lažnih informacija i spinova.

¹⁷ <http://socialmediapsychology.eu/2016/10/05/onlineandsocialmediacomments/> (prev. N.G.)

5. Medijska recepcija

Pojam medijske recepcije, a prije svega i recepcije zasebno, nije jednostavno definirati, iako se čini kako je prilično jasan. No, uzevši u obzir svojevrsnu infodemiju nastalu, ponajprije, pojavom koronavirusa, a nadalje i raznim drugim pojavama koje su na snažniji ili nešto slabiji način potresli Hrvatsku i svijet, možda je važnije no ikada jasno razlučiti o čemu se uistinu radi. Pojam recepcija potječe još iz povijesti prava, a na latinskom jeziku (*receptio*) označava prihvaćanje ili primanje. Točnije, „u doba renesanse označivao je prihvaćanje i primjenu rimskog građanskog i krivičnog prava u europskim zemljama“ (Tkalec 2010: 69). Tek kasnije prenesen je u humanističke znanosti „u kojima obilježava različite oblike prihvaćanja i podržavanja antičkih uzora“ (Tkalec 2010: 69).

Dojam je kako prikazana pozadinska definicija recepcije ipak ne otkriva mnogo o samoj srži onoga što se događa danas, iako je jasno kako se radi o prihvaćanju nečeg što se predstavlja kao relevantno, bilo da je u pitanju građansko pravo nekada ili predstavljanje informacija o globalnoj ili ratnoj krizi danas. Situacija će sigurno biti jasnija uroni li se detaljnije u srž problematike recepcije.

U suvremenu književnu teoriju pojam je šezdesetih godina uvela konstančka škola estetike, a „ondje postavljeni profesor romanistike H.-R. Jaus“ zauzimao se za „novu metodologiju povijesti književnosti.“ Pojam recepcije uveo se upravo s takvom namjerom, kao mjesto „ovjerovljavanja estetičke kvalitete književnih djela umjesto - kao dotad - da se ta kvaliteta pripisuje samim djelima ili njihovim autorima“ (Biti 1997: 335). Jaussova glavna misao bila je takozvani horizont očekivanja, odnosno sustav „predodžbi, predrasuda i preduvjerenja što ih čitatelj prinosi književnom tekstu“ (Biti 1997: 335), što se vrlo jednostavno može preslikati i na današnju situaciju u, na primjer, pristupanju čitanju određenog teksta na nekom od *online* portala. Kada čitatelj pročita naslov, već stvara određenu sliku o onome što ga očekuje, iako ne zna nužno sadržaj pripadajućeg teksta. Njegova dotadašnja iskustva, njegovi stavovi i razmišljanja već tada oblikuju njegovo mišljenje o onome što slijedi, što uvelike može utjecati i na njegovu recepciju teksta, bez obzira na to slaže li se s iznesenim stavovima. Upravo su tada najizraženije predrasude i preduvjerenja o kojima Jaus i govori.

S druge strane, Wolfgang Iser, također član konstančke škole, razmišljao je o procesu „konstitucije teksta tijekom njegova čitanja“ (Biti 1997: 336), smatrajući tekst svojevrsnim pravilnikom pomoću kojeg čitatelj postaje implicitnim čitateljem, a koji se čitajući približava stvarnom događaju (Biti 1997: 336). Čini se kako ova teorija želi biti jednostavnija i izravnija, bez mogućnosti određenih vanjskih ili unutrašnjih čimbenika koji kod čitatelja mogu utjecati na recepciju izloženog.

Nešto drugačija teorija razvijala se u Sjedinjenim Američkim Državama, ali ipak sličnija onoj Jaussovoj. Zagovaratelji teorije čitateljske reakcije smatrali su kako se književno značenje stvara subjektivno, „bilo pod nadzorom teksta ili pak čitateljskog kolektiva“ (Biti 1997: 337), dok je, pak, Stanley Fish govorio o koncepciji interpretativne zajednice. Smatrao je kako pojedinci čija se samovolja „ne da suzbiti strukturom teksta“, to moraju učiniti „na razini zajednice“ kojoj pripadaju, odnosno, „kao društveni konstrukt“ čiji su „postupci ograničeni (...) sustavom što ga oblikuje“ (Biti 1997: 337). Ovo je razmišljanje možda i nešto grublje od ostalih, no, također, na tragu Jaussovih stavova o predrasudama i preduvjerenjima. Kolektivi u kojima pojedinci djeluju gotovo pa neupitno vrše snažan utjecaj na njihovo razmišljanje i stvaranje njihove slike svijeta, a samim time i pristup prema izvođenju zadataka. Pretpostavka je da će pripadnik katoličke zajednice potpuno drugačije reagirati na tekst o istospolnim brakovima nego osoba odrasla u nekom od liberalnih okruženja. Moć kolektiva nerijetko ima primat nad pojedinačnim stavovima.

Zanimljivo je i mišljenje Umberta Eca koji govori kako se publici „sugerira (...) ono što bi morala željeti ili što bi morala vjerovati da želi“, a ne ono što publika uistinu i želi (Eco 2005: 173-174). Takvo razmišljanje odličan je opis pojma infodemije i zatrpavanja vijestima i informacijama koje nisu nužne, a nerijetko ni točne.

The Chicago School of Media Theory također se bavi problematikom recepcije i opisuje je kao „radnju primanja ili uzimanja, fizički ili prostorno“¹⁸, dok W.J.T. Mitchell primatelja identificira kao jednu od glavnih stavki svih medijskih sustava, napominjući kako pojedinci koji postaju primatelji i pošiljatelji te uloge međusobno i razmjenjuju.¹⁹ Nadalje, *Encyclopedia.com* daje možda i najjednostavnije objašnjenje, pišući kako teorija recepcije „nudi sredstva za razumijevanje medijskih tekstova kroz razumijevanje načina na koji su isti tekstovi čitani od strane publike.“²⁰ Ističe se i misao kako medijski tekst nema „inherentno značenje“ u sebi, već se ono stvara interakcijom čitatelja i teksta. „Kontekstualni faktori, više nego tekstualni, utječu na promatračevo viđenje sadržaja“, a uključuju brojne osobine pojedinčeva identiteta – predodžbe o društvu, politici, povijesti i slično. Prema tome, teorija recepcije „promatrača stavlja u kontekst, uzimajući

¹⁸ <https://lucian.uchicago.edu/blogs/mediatheory/keywords/reception/> (prev. N.G.)

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ <https://www.encyclopedia.com/arts/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/reception-theory> (prev. N.G.)

u obzir razne faktore koji mogu utjecati na njen ili njegov način čitanja teksta i kreiranja značenja.“²¹

²¹ <https://www.encyclopedia.com/arts/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/reception-theory> (prev. N.G.)

6. Novinarska etika

Nastavno na prethodno poglavlje, neizostavno je spomenuti i novinarsku, ali ne nužno samo novinarsku, etiku. Posebno u vremenima krize, etičke ili moralne vrijednosti možda su izraženije nego inače, iako, istovremeno, bivaju nerijetko i zloupotrebjavane.

Malović, Ricchiardi i Vilović (1998: 17-18) pišu kako „novinar ima pravo i mogućnost donošenja značajnih odluka“, a ponekad će izvještavati o zbivanjima koja će naljutiti i čitatelje i oglašivače. Novinari se često nalaze u svojoj zoni jer „žele se suočiti s problemom usprkos zbunjenosti koja vlada.“ Upravo se takva definicija može primijeniti na svakog pojedinca koji dalje širi bilo kakvu informaciju iz bilo kojeg izvora, iako ponekad nije ni svjestan sive zone ili neke druge posljedice koju bi takva reakcija mogla prouzročiti.

Kako bi cijeli kontekst bio još jasniji, valjalo bi preciznije definirati pojam etike. Malović, Ricchiardi i Vilović (1998: 18) istaknuli su mišljenje američkog teoretičara novinarstva Conrada Finka, napisavši kako je etika „sustav načela, moral ili kodeks ponašanja“, a ujedno i životna pravila „što su ih prihvatili pojedinci i skupine koje traže putokaze u ljudskom ponašanju i ono što je dobro ili loše, pravo ili krivo.“

6.1. Društvena uloga medija

Prema svemu navedenom, lako je zaključiti kolika je uistinu moć medija, a pogotovo društvenih mreža koje su danas možda i najsnažniji alat masovnih medija. Još jedan Malovićev (2005: 53) opis masovnih medija, a koji nije istaknut ranije, takve medije opisuje živčanim sustavom društva i informacijskim kanalom koji ne prestaje. A rijetko bi se koji medij u kontekstu informacijskog kanala koji ne prestaje mogao suprotstaviti društvenim mrežama.

Kako novinari, tako i pojedinci ili razne društvene skupine svakodnevnim radnjama, objavama ili mislima utječu na javno mnijenje, što samo dodatno ukazuje na važnost istinitosti kao prve na listi stavaka novinarskih, ali i društvenih standarda. Malović smatra kako mediji „mogu ostvariti višestruko pozitivnu ulogu u razvoju nekog društva“, a „medijske kampanje su jedan od načina kojima se mijenjaju navike ljudi“ (Malović 2005: 55). Na kraju, vrijedi istaknuti i njegovu misao kako je danas „teško zamisliti akciju kojom se nešto želi promijeniti, a da se pritom ne koriste masovni mediji“ (Malović 2005: 55).

U kontekst društvene uloge medija može se dodati i pojam slobode medija, posebno uzevši u obzir razne političke sustave i društvena uređenja i njihove vizije medija i slobode. U knjizi *Medijski prijepori*, Malović piše kako „sloboda medija ima visoku cijenu“ (Malović 2004: 59), nastavljajući kako novinari slobodu plaćaju bijegom, otkazima, kaznama i sličnim posljedicama.

S druge strane, Malović, Ricchiardi i Vilović (1998: 27) tvrde kako je sloboda medija ustvari „preduvjet bez kojeg se etika novinarstva teško može ostvariti“.

Da mediji, prije svega, imaju važnu društvenu ulogu, slaže se i *Reuters* koji još 1941. godine objavljuje dokument nazvan *Trust Principles*.²² Dokument na svojim web stranicama opisuje kao „obveze (...) svojih zaposlenika da u svakom trenutku djeluju s integritetom, neovisnošću i nepristranošću.“²³ Ukupno sadrži pet pravila. Ukratko, govori se kako *Reuters* ne smije pasti pod utjecaj bilo kojih interesnih skupina i biti pristran. Zadaća njihovih zaposlenika jest služiti mediju i ustrajati napretku kako bi *Reuters* „zadržao vodeću poziciju u međunarodnom poslovanju vijesti i informacija.“²⁴

Opasnost manjka takvih principa odlično je opisao Shaun Walker u svojoj knjizi *The Long Hangover*, u kojoj na primjeru Rusije i njihovih stanovnika opisuje kako je državna vlast vodeće medije podredila svojoj volji. Walker objašnjava kako Rusi na javnoj televiziji prate „bombastične dokumentarce“ o „povratku Krima i novoj vanjskoj politici“, što bi trebali biti „novi izvori ponosa.“ Istovremeno, međunarodne reakcije prikazuju se kao „ljubomora zbog preporoda Rusije.“ Walker dodatno opisuje kako je Putin uspio u nastojanju stvaranja „patriotske ideje“ i „osjećaja nacije“, što ne bi bilo moguće bez upravljanja medijima. U konačnici, „takve ideje“, uz pomoć medija, stvorile su „bazu za odgoj nove generacije Rusa“ i trebat će još mnogo da Putinov utjecaj nestane (Walker 2018: 252-253). Zanimljivo je kako se kao glavni alat propagande spominje javna televizija, no upravo je televizija medij na koji se Rusi najviše oslanjaju. Do 1990. godine „gotovo sto posto ruske populacije“ bilo je pokriveno televizijskim sadržajem dok je optičaj novina pao nakon raspada Sovjetskog Saveza (Walker 2018: 21).

Na Walkerove misli može se nadovezati i snažan ruski utjecaj na ostatak svijeta. Prije svega, na Sjedinjene Američke Države i Europu, o čemu pišu Benkler, Faris i Roberts u knjizi *Network Propaganda*, navodeći kako su Rusi godinama vodili „informativne operacije“, želeći „pojačati političke podjele i oslabjeti demokraciju“ (Benkler, Faris i Roberts 2018: 135). Čak i *BBC* na svojim web stranicama piše o „ruskoj problematici“, ističući kako su Rusi „željni obuzdati utjecaj globalnih internetskih giganta“, a 2019. godine novi je zakon utkao put prema „autonomnom ili suverenom internetu unutar Rusije.“²⁵ Također, navode kako je prisutno i „gušenje politički

²² <https://www.thomsonreuters.com/en/about-us/trust-principles.html> (prev. N.G.)

²³ *Ibid.*

²⁴ <https://www.thomsonreuters.com/en/about-us/trust-principles.html> (prev. N.G.)

²⁵ <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840134> (prev. N.G.)

osjetljivog materijala u većini medija“, a novinari koji „kritiziraju vlast“ suočavaju se s potencijalnim „odmazdama“, uključujući „fizičko nasilje“ i sudske postupke.²⁶

²⁶ <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840134> (prev. N.G.)

7. Kvaliteta informacija u vrijeme krize

Lejla Turčilo započela je analizu naslovljenu *Disinformation during Covid-19 pandemic* rečenicom: „U ljudskoj je prirodi imati pojačani interes i potrebu informiranja u vremenima krize.“²⁷ Uvod u rad nastavlja pišući kako ljudi tijekom poplava, ratova, potresa i sličnih nepogoda sa sobom uzimaju radio uređaje i slične naprave kako bi pokušali uloviti ponešto informacija dok u vremenima „regularne komunikacije“²⁸, a tijekom krize, kvaliteta informacija postaje nužnost – značaj medija raste u kontekstu povezivanja javnih dužnosnika i naroda.“²⁹

O važnosti medija i informiranja u vremenima kriza govore i David i Sommerlad (2020), potvrđujući misao koju navodi Turčilo. U svome radu *Media and Information in Times of Crisis: The Case of the Coronavirus (COVID-19) Infodemic* navode kako je jedna od glavnih uloga medija u demokratskim društvima informirati javnost o društvenim i političkim problemima, „posebno u vremenima krize.“ No, ističu i jednu negativnu stranu izvještavanja u vremenima krize, opisujuće je kao „*rally 'round the flag*“³⁰ učinak, čemu ponekad ni mediji nisu otporni, što uzrokuje pad kvalitete izvještavanja (David i Sommerlad 2020: 3).

O kvaliteti informacija u takvim situacijama piše i Turčilo. Ponekad postaje zahtjevno balansirati povećanu potrebu za informacijama i njihovu kvalitetu. Covid-19 pandemija odličan je primjer navedenog. U početku pandemije građani su očekivali inicijalne informacije o opasnostima virusa, a radio, TV, i posebno internet, postali su izvori edukacije u novonastaloj situaciji. „U ovo vrijeme, kvaliteta informacija postala je jednako važna kao hrana i voda.“³¹

²⁷ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

²⁸ *Ibid.*

²⁹ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

³⁰ Naziv za kratkotrajno priklanjanje određenoj vlasti ili političkom vođi u vremenima krize - <https://politicaldictionary.com/words/rally-around-the-flag/>

³¹ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

Naravno, zbog količine informacija i ljudskog ponašanja motiviranog tim informacijama, Covid-19 pandemija uzrokovala je povećanje negativnih učinaka informiranjem koje je nenamjerno ili, pak, namjerno plasirano kao lažno, „sadržaj koji je sadržavao dezinformacije koje su zavaravale javnost i sadržaj koji je sadržavao spinove.“³²

Turčilo je primijetila tri različite vrste učinaka prouzročenih prethodno spomenutim sadržajem.

- „Kognitivni: sve „pogrešne“ informacije (...) utječu na način kako ljudi opažaju stvarnost (...) i oblikuje njihov odgovor, kao i odgovor javne vlasti, na krizu.“³³
- „Afektivni: lažne ili iskrivljene informacije mogu prouzročiti strah, paniku i ostale negativne emocije kod pojedinaca ili cjelokupnih zajednica (...) posebno utječući na zdravlje i živote, a uvijek uzrokuje pojačane emocije.“³⁴
- „Bihevioralni: način na koji ljudi opažaju stvarnost i emocije uzrokovane tim opažanjem utječu na njihovo ponašanje; ako su informacije koje primaju lažne, neispravne ili u krivom kontekstu, moguće je prouzročiti ponašanje neprimjereno situaciji i staviti pojedince i njihove zajednice u opasnost.“³⁵

U konačnici, ogromna količina lažnih i netočnih informacija naštetila je razumijevanju pandemije, ali i shvaćanju načina kako se s pandemijom uopće i nositi. U početku, nastala je panika, praćena neprihvatanjem opasnosti, a sve se nastavilo uzimanjem raznih lijekova bez znanstvenih temelja i, na kraju, potpunim ignoriranjem virusa. Turčilo je takav fenomen nazvala „Covid-19 informacijski kaos.“³⁶

David i Sommerlad primijetili su zanimljivu distinkciju između raznih socijalnih grupaciji, koja, u konačnici, utječe i na njihovu recepciju informacija u vezi koronavirusa. U svome radu

³² https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEq8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

³³ *Ibid.*

³⁴ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEq8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

³⁵ *Ibid.*

³⁶ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEq8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

navode kako nemaju svi ljudi jednak rizik potencijalne zaraze virusom. Oni „nižeg socioekonomskog statusa“ ne mogu raditi od kuće te su tako izloženiji. Takvi problemi uvelike utječu na sposobnost pojedinca da prepozna dezinformacije i lažne vijesti (David i Sommerlad 2020: 7). Izuzetno je važno, za svakog pojedinca, u kakvim se socijalnim krugovima kreće. U svojoj knjizi *Alternativne činjenice*, Asa Wikforss iznosi zanimljivo zapažanje govoreći u ulozu drugih ljudi u „našem znanju.“ Wikforss kaže kako ljudi neprestano dobivaju „informacije od prijatelja i poznanika“, informacije kojima „u normalnim slučajevima“ vjeruju (Wikforss 2021: 24). Takvo je razmišljanje izuzetno važno za bolje razumijevanje tematike ovog poglavlja, ali i rada u cijelosti. Ponekad su za širenje dezinformacija odgovorne i bliske osobe, čija riječ može biti snažnija od medijskih manipulacija.

Važno je istaknuti kako manipulacija informacijama ne uključuje samo medijsko prikrivanje ili zataškavanje, širenje lažnih vijesti i slično, već i širenje pseudoznanstvenih informacija i teorija zavjere, kako od strane medija, tako i od strane pojedinaca. Turčilo posebno ističe medijski spin, pišući kako „za razliku od lažnih vijesti i dezinformacija koje nemaju činjenične temelje, spinanje informacija podrazumijeva manipulativno povezivanje činjenica ili polučinjenica u cjelinu koja služi određenom interesu.“³⁷

Ranije spomenuti izraz *rally 'round the flag* može se povezati i uz medijski spin jer mediji postaju pristrani i naklonjeni vladama svojih zemalja i odredbama raznih relevantnih organizacija, iako informacije koje u tom trenutku pružaju možda i nisu točne (David i Sommerlad 2020: 8). Takvo ponašanje medija u suprotnosti je s postulatima koje promiče Vijeće Europe. Na svojim *web* stranicama ističu kako „novinari i mediji, medicinski radnici, zajedno s aktivistima i građanima“ trebaju imati pravo „kritiziranja“ vladajućih i propitivati njihove odluke za vrijeme krize, što je posebno važno sada kada se pojedini potezi vlada zataškavaju.³⁸

Izuzetno je važno da javnost prepozna dezinformacije i sve slične oblike, a jedni od najvažnijih alata u takvoj „borbi“ mogu biti takozvani *fact-checking* portali. Oni su „jedan od načina podizanja medijske i informacijske pismenosti među javnosti“, a, što se tiče samih medija, „*fact-checking* analize omogućuju razlikovanje profesionalnih medija koji prioritiziraju istinu i

³⁷ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

³⁸ <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/freedom-of-expression-and-information-in-times-of-crisis> (prev. N.G.)

javni interes od medija koji koriste dezinformacije i širenje laži koje negativno utječu na javnost i njihove stavove prema kriznoj situaciji.“³⁹

Isto tako, bitno je osvijestiti kako „cilj *fact-checkinga* nije stvoriti popis dobrih i loših medija, već prepoznati manipulacijske trendove i potaknuti javnost da im se odupre.“⁴⁰ Uvijek je korisno da informacija prođe nekoliko razina provjere, počevši od one prvotne, od samog medija koji je objavljuje. Na taj način „*fact-checking* portali pokušavaju pružiti smjernice i educirati javnost (...) pogotovo u kriznim situacijama poput Covid-19 pandemije.“⁴¹

Slika 7.1. Životni vijek plasirane informacije⁴²

Uzevši sve navedeno u obzir, bitno je istaknuti kako *fact-checking* alati nisu posljednja stepenica u životnom vijeku informacija. Oni pomažu i, kako je rečeno u prethodnom paragrafu,

³⁹ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

⁴² *Ibid.*

pružaju smjernice i educiraju, a javnost je u konačnici ta koja odlučuje hoće li prihvatiti pružene činjenice i objašnjenja ili će se odati ranije ponuđenim teorijama zavjere i spinovima. „Informacijski kaos“ složena je pojava i zahtjeva dodatno proučavanje i informiranje s više strana istovremeno, ali i kroz dulji vremenski period, dok *fact-checking* pruža „globalnu strategiju za borbu (...) i kontinuirani je proces (...) razvoja i primjenjivanja medijske pismenosti.“⁴³

7.1. Borba protiv dezinformacija

Kvaliteta informacija i provjereni izvori nužni su u svakome trenu, bez obzira na trenutnu globalnu, ili regionalnu, situaciju, a pogotovo u vremenima raznih kriza. Iako se u posljednje vrijeme od javnosti češće očekuje samostalno i dodatno provjeravanje informacije koje iščitaju, ponekad to nije jednostavan zadatak, uzevši u obzir sve teškoće koje kriza, ovisno o njenim karakteristikama, povlači za sobom.

Mladen Obrenović pisao je kako je „pandemija demonstrirala koliko se korisnici raznih medija oslanjaju na informacije kako bi preživjeli situaciju.“⁴⁴ Također, dodaje kako ljudi lako mogu biti izmanipulirani teorijama zavjera, dezinformacijama i propagandom, što u konačnici „minimalizira učinke koronavirusa i postaje izravna prijetnja ljudskim životima.“⁴⁵

Kao i Turčilo u prethodnom poglavlju, Obrenović također ističe važnost *fact-checking* alata, tvrdeći kako je lažne i manipulativne informacije nužno barem potisnuti, ako ih već ne možemo potpuno poništiti. Nadalje, dotaknuo se i Europske komisije koja je poslala poruku kako svaki pojedinac može pomoći u spašavanju života, a tako da ne dijeli neprovjerene informacije.⁴⁶ Ipak, mnogi se ne pridržavaju takve prakse, već neprestano dijele, u najblažim slučajevima, zbujujuće informacije i podatke, koji za sobom iz dana u dan povuku još više pristaša. Naravno, društvene mreže idealna su podloga takvim radnjama i ostvarivanju ciljeva pojedinaca u društvu koje

⁴³ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEq8AwMpt6arazLYO9tmknC-w
(prev. N.G.)

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEq8AwMpt6arazLYO9tmknC-w
(prev. N.G.)

⁴⁶ *Ibid.*

Obrenović naziva „*post-truth*“⁴⁷ ili post-činjenično društvo, a može se opisati kao „situaciju u kojoj će ljudi prihvatiti argumente vodeći se svojim emocijama i uvjerenjima, a ne činjenicama.“⁴⁸

Erin Simpson i Adam Conner ističu kako su dezinformacije tijekom pandemije „prijetnja javnom zdravstvu“, a podjela mišljenja prisutna je od početka. Kao moguće rješenje, u kontekstu borbe protiv dezinformacija, navode promjenu zakona koji će tražiti „otvoreniji, kompetitivniji Internet koji će poštivati ljudska prava.“ No, ta je mogućnost tek u budućnost, dok su brza rješenja još uvijek limitirana.⁴⁹

Harvardski profesor Kasisomayajula Viswanath tvrdi kako nikada nećemo „eliminirati“ dezinformacije, „posebno u slobodnom društvu.“ Navodi i kako vlade i sustavi javnog zdravstva nisu dovoljno opremljeni za „pravilno rukovanje“ svijetom društvenih mreža. Smatra kako bi trebali postojati „sustavi za nadzor“ koji bi pratili širenje dezinformacija i odmah reagirali plasiranjem točnih informacija iz pouzdanih izvora te se tako „suprotstavili dezinformacijama.“⁵⁰

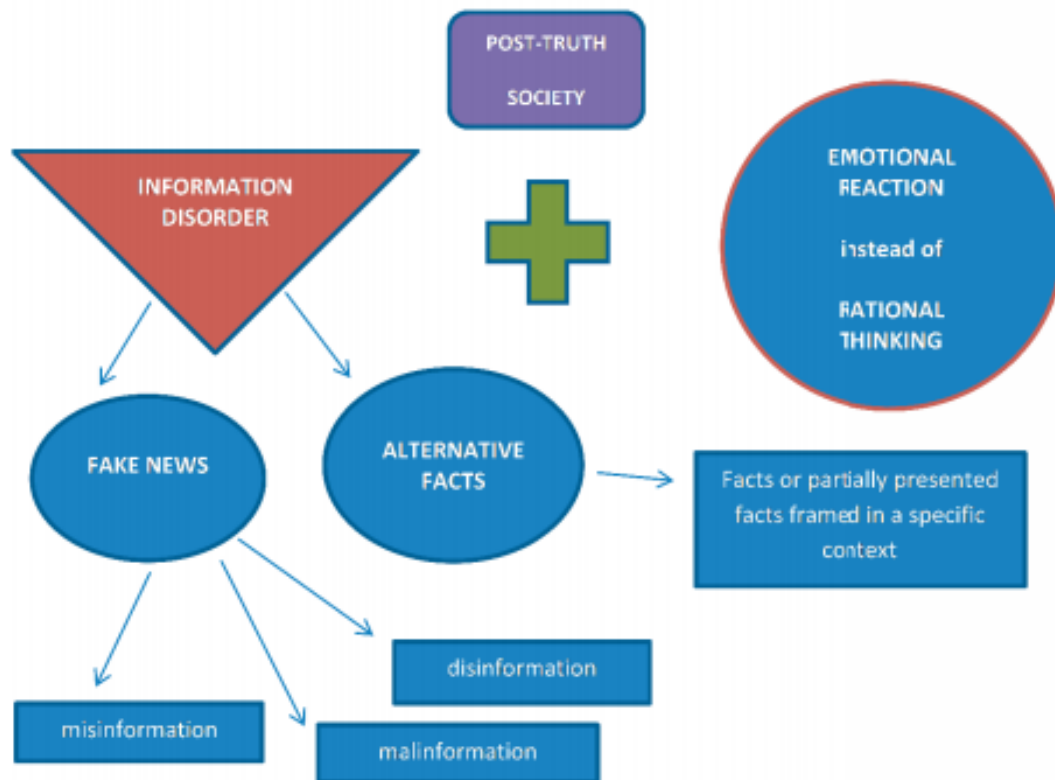
Wikforss spominje engleski pojam *perfect storm* i kaže kako „ni laži ni propaganda“ nisu novost. Obje pojave često su se pojavljivale kroz povijest. Dodaje kako su novost suradnja i poklapanje različitih komponenti koje „pojačavaju jedna drugu.“ *Perfect storm*, stoga, predstavlja situaciju kada se „komponente koje same po sebi nisu katastrofalne kombiniraju da situacija ubrzo preraste u ekstremnu.“ Neke od komponenata koje Wikforss spominje jesu ekonomska i kulturna polarizacija, širenje dezinformacija, preispitivanje činjenica i slično. Sve to zajedno dovodi do kompleksnog događaja „za koji nema jednostavnih rješenja“, a nastaje kada se stvara „otpor prema činjenicama“ (Wikforss 2021: 173-174).

⁴⁷ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

⁴⁸ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth> (prev. N.G.)

⁴⁹ <https://www.americanprogress.org/article/fighting-coronavirus-misinformation-disinformation/> (prev. N.G.)

⁵⁰ <https://www.hsph.harvard.edu/news/features/fighting-the-spread-of-covid-19-misinformation/> (prev. N.G.)

Slika 7.1.1. Protok lažnih informacija u post-činjeničnom društvu⁵¹

⁵¹ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w

8. *Fact-checking* portali

Iako je potreba svakog pojedinca za dodatnim usavršavanjem i provjeravanjem informacija nužna, nije jedino rješenje. Sve snažnija infodemija u prvi je plan, možda više nego ikada, gurnula i razne *fact-checking* portale, odnosno, specijalizirane medije za provjeru točnosti informacija koje plasiraju drugi mediji. Za potrebe ovoga diplomskog rada, prednost će se dati jedinom hrvatskom takvom mediju⁵², *Faktograf.hr-u*, i jednom od najutjecajnijih američkih, a samim time i svjetskih *fact-checking* portala, *PolitiFact.com-u*. U ovom poglavlju napraviti će se usporedba ovih dvaju portala, prikazati kako rade i kako sami sebe opisuju dok će se u sljedećim poglavljima pružiti i konkretni prikazi provjere točnosti informacija na istim temama.

Oba se portala smatraju neprofitnima, a *PolitiFact.com* uvodi i pojam „*fact-checking* novinarstvo“⁵³ dok pod svoja osnovna načela navode „neovisnost, transparentnost, poštenje, iscrpno izvještavanje i jasno pisanje.“⁵⁴ S druge strane, *Faktograf.hr* na svojim *web* stranicama piše kako im je svrha „metodom činjenične provjere (...), koristeći pouzdane izvore, ocjenjivati točnost i utemeljenost izjava (...) kako bismo spriječili da dovoljno puta izrečen neutemeljeni stav u javnom diskursu dobije status činjenice.“⁵⁵ Već prema ovih nekoliko podataka može se zaključiti kako je riječ o idealnim alatima za borbu protiv infodemije i lažnih vijesti u današnje doba. Nadalje, *Faktograf.hr* bavi se i „suzbijanjem dezinformacija u javnom prostoru“⁵⁶ te na taj način probija i na globalnu razinu. Također, napominju kako su ideju za pokretanje takvog medija dobili upravo zbog brojnih svjetskih primjera, a kao jedan od uzora navode i *PolitiFact.com*, koji je nastao još 2007. godine i od svojih početaka ponosi se svojom neovisnošću i vlastitim sudom relevantnih vijesti.⁵⁷

PolitiFact.com na svojim *web* stranicama ističe i vlastitu etičku politiku. Nastoje „tražiti stvarne činjenice“, bez utjecaja raznih agenda ili bilo kakve pristranosti, ali i osobnih stavova - sve

⁵² <https://faktograf.hr/metodologija/>

⁵³ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

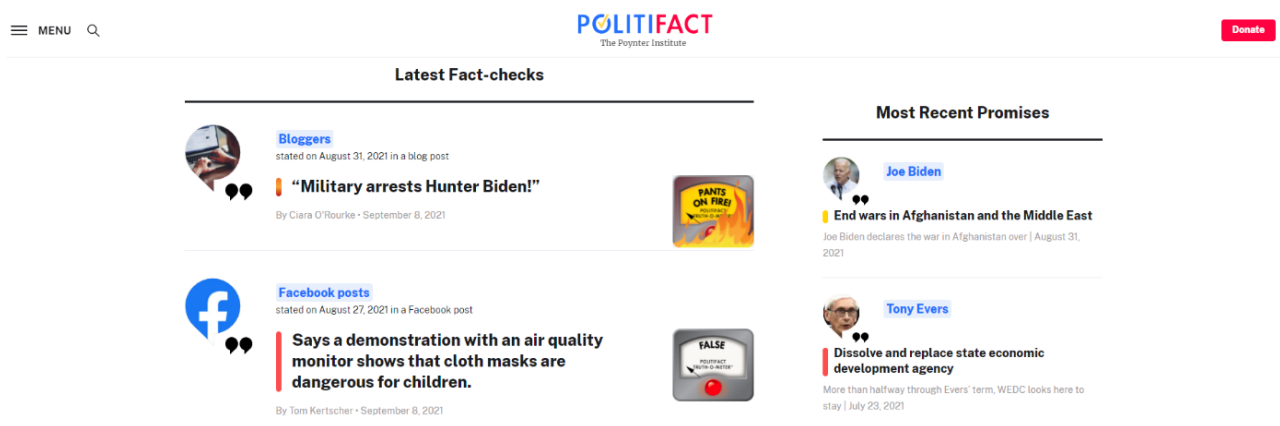
⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ <https://faktograf.hr/metodologija/>

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

u svrhu neovisnosti i pravičnosti.⁵⁸ Nadalje, njihovi novinari ne rade na političkim kampanjama, ne potpisuju peticije i ne sudjeluju u prosvjedima. Izbjegavaju iskazivanje političkih mišljenja na društvenim mrežama. Dijele novinarske radove, ali paze kako „ne bi bili viđeni podržavajući ili protiveći se političaru ili poziciji.“⁵⁹

Slika 8.1. Prikaz dijela sučelja web stranice *PolitiFact.com*⁶⁰

Jedno od očitih pitanje u kontekstu *fact-checking* portala svakako je kako uopće odabrati vijesti ili izjave koje će se provjeravati, uzevši dodatnu u obzir misao samog portala kako njihovi novinari sami odabiru. No, *PolitiFact.com* nudi i taj odgovor. Svakodnevna potraga uključuje čitanje prijepisa, govora, informativnih portala, priopćenja, gledanje vijesti i televizije, kao i pregledavanje društvenih mreža. Prijedloge ponekad šalju i čitatelji. Svejedno, u moru informacija potrebno je napraviti uži izbor, a s obzirom na to da „nije izvedivo provjeravanje svih tvrdnji, odabiremo najznačajnije.“⁶¹

Navode i nekoliko pitanja kojima se vode kod odabira:

- „Je li izjava ukorijenjena u činjenicu koja je provjerljiva? Ne provjeravamo mišljenja“, imajući na umu kako su preuveličavanja u svijetu političke retorike neizostavna.⁶²

⁵⁸ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ <https://www.politifact.com/>

⁶¹ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁶² *Ibid.*

- „Čini li se izjava zavaravajućom ili zvuči pogrešno?“⁶³
- „Je li izjava značajna?“ Izbjegava se provjeravanje tvrdnji koje su izrečene slučajno ili ishitreno.⁶⁴
- „Postoji li mogućnost da se izjava prenosi dalje?“⁶⁵
- Postoji li mogućnost da neka osoba „čuje ili pročita izjavu i zapita se: Je li ovo točno?“⁶⁶

Nadalje, biraju se informacije, tvrdnje ili izjave koje su tematski relevantne i prisutne u bilo kakvim vrstama vijesti, a zastupljeni su (u Sjedinjenim Američkim Državama) i demokrati i republikanci. Zanimljivo, ali i razumljivo, kako se češće provjeravaju tvrdnje onih koji su trenutno na vlasti.⁶⁷

Izbor tvrdnji ili informacija koje će se provjeravati tek je početak procesa. Ono najvažnije tek slijedi, a to je sama provjera. *PolitiFact.com* ističe kako vrše *on-the-record* intervjue, a uz svaku provjeru navedu i popis svih korištenih izvora, „kako bi čitateljima pomogli da prosude i sami za sebe.“⁶⁸ Također, uvijek pokušavaju kontaktirati odgovorne aktere, ovisno o temi i vijesti, a ne ustručavaju se provjeriti što su potencijalno prethodno pronašli i neki drugi *fact-checkeri*. Pretražuju se razne *online* baze podataka, ispituju se stručnjaci, pregledavaju brojne publikacije, a u konačnici obavlja se i završna revizija svih dostupnih dokaza.⁶⁹

Zanimljivo, *PolitiFact.com* koristi i dodatni vizualni prikaz naziva *Truth-O-Meter*, kojim uz svaku provjeru ocijene ono što se provjeravalo. *Truth-O-Meter* se doslovno može prevesti kao mjerac istinitosti, što ustvari i jest, a njime se tvrdnje vrednuju kroz šest razina:

⁶³ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

- Točno – izjava ili tvrdnja je „točna i ne postoji ništa značajno što nedostaje.“⁷⁰
- Uglavnom točno – izjava ili tvrdnja je „točna, ali zahtjeva pojašnjenje ili dodatne informacije.“⁷¹
- Polovično točno – izjava ili tvrdnja je „djelomično točna, ali izostavlja važne detalje ili uzima stvari izvan konteksta.“⁷²
- Uglavnom lažno – izjava ili tvrdnja sadrži „dio istine, ali ignorira kritične činjenice koje bi ostavile drugačiji dojam.“⁷³
- Lažno – izjava ili tvrdnja nije točna.⁷⁴
- „Pants on fire“⁷⁵ – izjava nije točna i njome se iznosi „smiješna tvrdnja“.⁷⁶

Bloggers

stated on August 31, 2021 in a blog post:

“Military arrests Hunter Biden!”

FACEBOOK FACT-CHECKS

BLOGGERS

No, the military didn't arrest Hunter Biden

Slika 8.2. Primjer mjerača istinitosti⁷⁷

⁷⁰ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁷¹ *Ibid.*

⁷² <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁷⁵ Iz pošalice na engleskom jeziku „*liar, liar, pants on fire*“, kojom se na pomalo podrugljiv način osuđuje netko tko laže ili se misli da laže - <https://idioms.thefreedictionary.com/liar%2C+liar%2C+pants+on+fire>

⁷⁶ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁷⁷ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/08/blog-posting/no-military-didnt-arrest-hunter-biden/>

Nadalje, *PolitiFact.com* detaljno prati i obećanja, odnosno, njihovo izvršenje, koja daju određeni političari na značajnijim pozicijama moći. Tako je, na primjer, u vrijeme predsjedanja Donalda Trumpa postojao *Trump-O-Meter*. Usporedi li se s alatom *Truth-O-Meter*, jasno je o čemu se radi. *PolitiFact.com* nastoji informirati svoje čitatelje o radu izabраниh političara, a obećanja vrednuju na temelju „provjerljivih ishoda.“⁷⁸

Kao i kod mjerača istinitosti, i provjera održanih obećanja sastoji se od ukupno šest mogućih ocjena. Tri moguće ocjene donose se u kontekstu šire slike, a mogu se opisati kao još neocijenjeno, u tijeku i zastalo. Svaka od ovih ocjena vrlo je jasna pa nema potrebe za dodatnim objašnjenjima. Preostale tri ocjene uključuju održano obećanje, prekršeno obećanje i kompromis, što podrazumijeva nešto što je značajnije manje od obećanog, ali dovoljno odrađeno da se ne može smatrati prekršenim.⁷⁹

U konačnici, i mediju čiji je cilj provjera informacija može se dogoditi greška, a *PolitiFact.com* svoje ispravlja „što je brže moguće i uz primjerenu transparentnost.“⁸⁰ Potiču čitatelje da im i oni ukazuju na potencijalne greške, no neće odgovoriti na „zahtjeve za ispravcima koji su neutemeljeni i neopravdani.“⁸¹ Svoje pogreške, ili omaške, rangiraju kroz pet različitih objašnjenja. Najznačajnije činjenične greške opisuju jednostavno kao ozbiljne pogreške koje rezultiraju promjenom prvotne ocjene i generalnim pogledom na provjerenu misao. Nakon toga, slijede pogreške koje ne utječu na prvotnu ocjenu, a prate ih gramatičke pogreške, pogrešno napisane riječi i slično. Također, s vremena na vrijeme, a ukoliko je dostupno, određene provjere nadopunjuju se dodatnim ili novim informacijama, „ne kao ispravci, već u službi čitatelja.“ U konačnici, urednici ponekad čitatelje obavještavaju o postojanju određenih drugih izvora informacija, koji bi mogli biti korisni, ne mijenjajući pritom izvorni tekst provjere.⁸² Izuzetno je važno, barem ponekad, proučiti i ponuđene druge izvore i neprestano propitivati pročitano ili naučeno, odnosno, razumjeti temu. S takvim se mišljenjem slaže i Wikforss, ističući kako

⁷⁸ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

⁸¹ *Ibid.*

⁸² <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

„činjenično znanje i razumijevanje“ nisu suprotni pojmovi, već kako je „dobro poznavanje činjenica“ ključno za razumijevanje (Wikforss 2021: 165). Ovakvo razmišljanje dodatno podupire stav kako su neprestano istraživanje, propitivanje i provjeravanje informacija nužni, pogotovo u vremenima kriza poput još uvijek aktualnog. Samo pronalaženje činjenica ne mora nužno biti dovoljno, pogotovo ako te činjenice pojedinac dovoljno ne razumije ili ih ne uspijeva povezati. U tom je slučaju potrebno dodatno istraživanje, sve dok određena tema ne bude potpuno razumljiva, do čega će pojedinca dovesti upravo sve istražene činjenice.

Nakon ovog detaljnog prikaza rada *PolitiFact.com-a* ne preostaje mnogo dodatnog istaknuti o radu *fact-check* medija. Može se još dodati kako *Faktograf.hr* kod svojih izvora u procesu provjere navodi „priopćenja javnih institucija i drugih tijela javne vlasti, znanstvena istraživanja“, podatke „organizacija civilnog društva i međunarodnih organizacija, mišljenja relevantnih stručnjaka“ i medijske izvore. Također, koriste i „digitalne alate za praćenje izvora i verifikaciju podataka.“⁸³ Kada je u pitanju odabir tema, pristup je sličan kao i u slučaju *PolitiFact.com-a*. *Faktograf.hr* ističe kako teme odabire „prateći medijske izvještaje i javnu raspravu na društvenim mrežama“, a, također, odgovaraju i na „upite naših čitatelja“, uz prioritiziranje tema „od javnog interesa kao i razotkrivanje široko raširenih dezinformacija koje ugrožavaju javno zdravlje ili služe manipuliranju izbornim procesima.“⁸⁴

⁸³ <https://faktograf.hr/metodologija/>

⁸⁴ *Ibid.*

Popisivači iz redova nacionalnih manjina sudjelovali su na svim popisima od 1961. godine

Nije riječ o novosti Plenkovićeve vlade, već o uobičajenoj praksi i u prijašnjim popisima stanovništva.

8 rujna, 2021

Igor Peternel sugerira da je pandemija "globalističko-ljevičarska" zavjera protiv konzervativaca

7 rujna, 2021

Na Facebooku se šire nove manipulacije o cijepljenju u Izraelu

3 rujna, 2021

U drugim zemljama uvođenje eura nije "drastično" povećalo cijene, rast bi trebao onemogućiti dvojni prikaz

3 rujna, 2021

Slika 8.3. Primjer sučelja web stranice Faktograf.hr-a⁸⁵

⁸⁵ <https://faktograf.hr/>

9. Istraživanje

9.1. Metodologija

Nakon detaljnog objašnjenja problematike infodemije i lažnih vijest, pogotovo u vrijeme krize, ali i predstavljanja *fact-checking* portala i načina njihova funkcioniranja, ovo poglavlje bavit će se konkretnim primjerima, na kojima će se pokušati dodatno prikazati uloga *fact-checkinga*. Predstavit će se ukupno pet primjera, odnosno ispravaka određenih tekstova, bilo da se radi o vijestima, člancima ili objavama na društvenim mrežama, kojima su se „pozabavili“ *PolitiFact.com* i *Faktograf.hr*. Svih pet primjera pripada kontekstu koronavirusa i cjepiva, a u izbor su ušli samo oni koje su obradila oba navedena *fact-checking* portala. Dakle, svaki primjer sadrži svoju *PolitiFact.com* i *Faktograf.hr* inačicu. Zanimljivo je kako nije jednostavno pronaći takve primjere, s obzirom na to da *Faktograf.hr*, izgleda, još nema značajniji globalni doseg i bavi se pretežito nacionalnim problemima. Stoga, bilo je zahtjevno precizno odrediti vremenski period u kojem bi se primjeri birali, iako je ideja bila da datumi ne odstupaju od ljeta 2021. godine. Vodeći se time, ali i činjenicom da su rijetke teme koje su obradila oba portala, osam od deset tekstova uistinu pripada željenom vremenskom periodu, od 21. lipnja do 23. rujna 2021. Samo dva neznatno odskoču, no svega nekoliko dana. U konačnici, vremenski raspon tekstova koji su korišteni u istraživanju jest od 14. lipnja do 13. rujna 2021. godine, što znači kako su *PolitiFact.com* i *Faktograf.hr* kroz točno tri mjeseca u samo pet navrata obradili istu temu. U sljedećim potpoglavljima detaljno će se proći svaki primjer i vidjeti način rada obaju spomenutih portala, uz hipotezu kako je *PolitiFact.com* u svome pristupu brži, opširniji, transparentniji i sadržajniji. Pregledavat će se osnovni elementi poput broja korištenih riječi, istaknutih izvora i datuma objave, ali i vizualni prikaz dodatnog sadržaja. Naravno, kod svakog primjera ukratko će se opisati i sadržaj te istaknuti ono što se provjeravalo i ispravljalo. U konačnici, usporedit će se konačni zaključci obaju portala kod svakog od pet navedenih primjera.

9.2. Primjer 1 – Požar u Madridu

Prvi primjer koji će ovaj rad obraditi jest i najaktualniji. *Faktograf.hr* vijest je objavio 13. rujna⁸⁶, dok je *PolitiFact.com* to učinio šest dana ranije, 7. rujna⁸⁷. Riječ je o navodnom požaru u Pfizerovu laboratoriju u Madridu, što su oba portala ocijenila netočnim i razotkrila.

Prva zanimljivost može se primijetiti već u naslovima. *Faktograf.hr* odmah razotkriva lažnu vijest i stavlja naslov „U Pfizerovom laboratoriju u Madridu nije izbio požar“, što u podnaslovu dodatno objašnjava, ističući kako kako je riječ o požaru „u obližnjoj kompostani.“⁸⁸ S druge strane, *PolitiFact.com* objavljuje neutralan naslov *Video shows „Pfizer lab in Madrid on fire“*, no uz njega stavlja ranije opisani „mjerač istinitosti“ koji navedenu vijest ocjenjuje lažnom.⁸⁹ Također, u *PolitiFact.com-ovu* podnaslovu stoji kako se ne radi o Pfizerovu laboratoriju u Madridu. Oba portala navode i vlastite autore tekstova, a u prvih nekoliko rečenica opisuju i obrađenu temu, uz priložene poveznice. Navode kako su korisnici *Facebooka* „početkom tekućeg mjeseca“⁹⁰ dijelili video i fotografije koji su, kako se tumačilo, prikazivali požar Pfizerova laboratorija u Madridu. U nastavku, i *Faktograf.hr* i *PolitiFact.com* ističu kako se radi o lažnoj vijesti. *PolitiFact.com* piše kako je to „krivo“, pozivajući se na izvore iz kompanije i španjolskih vijesti⁹¹, dok *Faktograf.hr* piše kako video i fotografije „ne prikazuju požar“ Pfizerova laboratorija, dodajući kako su ove dezinformacije na hrvatsko govorno područje uvezene sa stranih *Facebook* profila.⁹²

⁸⁶ <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

⁸⁷ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/>

⁸⁸ <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

⁸⁹ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/>

⁹⁰ <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

⁹¹ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/>

(prev. N.G.)

⁹² <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

U Pfizerovom laboratoriju u Madridu nije izbio požar

Autor/ica: Ivor Fuku 13 rujna, 2021

Društvenim mrežama širi se lažna tvrdnja da je u Pfizerovom laboratoriju u Madridu izbio požar. Zapravo se radi o požaru u obližnjoj kompostani.

Photo by raquel raclette on Unsplash

Slika 9.2.1 Naslov i naslovna fotografija *Faktograf.hr*-ova teksta o požaru u Madridu⁹³

Zanimljivo je kako *Faktograf.hr* ističe da su se navedenom temom već ranije bavili i inozemni *fact-checkeri*, a među njima i *PolitiFact.com*⁹⁴, koji, pak, navodi da su *Facebook* objave o požaru uklonjene s društvene mreže, u kontekstu „borbe protiv lažnih vijesti i dezinformacija.“⁹⁵ Utjecaj *PolitiFact.com*-a na *Faktograf.hr* vidljiv je i u nastavku njihova teksta. Koriste ga čak i kao izvor informacija, što je vidljivo i na Slici 9.2.2. Istu je informaciju *PolitiFact.com* istaknuo na način prikazan na Slici 9.2.3.

Pfizer uistinu ima pogon u Madridu, u dijelu grada koji se zove San Sebastián de los Reyes, ali tamo se požar nije dogodio. Novinarima *Politfacta* to je potvrdio i glasnogovornik tvrtke Andrew Widger.

Slika 9.2.2. Dio teksta u kojem *Faktograf.hr* navodi *PolitiFact.com* kao izvor⁹⁶

⁹³ <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/>
(prev. N.G.)

⁹⁶ <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

Pfizer has a plant in San Sebastián de los Reyes in Madrid, but there wasn't a fire there, Andrew Widger, a spokesperson for the company, told PolitiFact. Rather, he said, the video shows a fire at a nearby composting factory that was caused by lightning.

Slika 9.2.3. Informacija iz PolitiFact.com-ova teksta na koju se poziva Faktograf.hr⁹⁷

Na kraju svojih tekstova, oba portala objašnjavaju kako se ustvari radilo o požaru u „obližnjoj kompostani“ koji je uzrokovao udar groma, a u prilog širenju dezinformacija išla je činjenica što se kompostana nalazi u „neposrednom susjedstvu“ Pfizerova pogona.⁹⁸ Posljednja misao *PolitiFact.com*-a glasi „Ocjenujemo ovu objavu lažnom.“⁹⁹, dok *Faktograf.hr* piše kako je „u pitanju dezinformacija.“¹⁰⁰ Velika razlika između ovih dvaju portala vidljiva je u navođenju izvora koji su korišteni u istraživanju. Iako i jedni i drugi u tekstu koriste brojne poveznice, *PolitiFact.com* nakon teksta ostavlja dodatni prostor naslovljen *Our Sources* (vidi Sliku 9.3.4.), u kojemu su još jednom istaknuti izvori korišteni u razotkrivanju navedene teme.¹⁰¹ Također, oba portala na *web* stranici na kojoj je prikazani tekst nude i poveznice na neke druge tekstove, bilo da se radi o najnovijima ili tematski sličnima onome koji se trenutno čita. Dodatna zanimljivost koju ima *PolitiFact.com* jest manji okvir koji se nalazi ispod podnaslova, a naslovljen je *If your time is short*¹⁰², u kojem se u jednoj jednostavnoj rečenici kaže sve najbitnije o obrađenoj problematici. Može se zaključiti kako su oba portala gotovo pa jednako pristupila ovoj temi. U prilog *PolitiFact.com*-u ide što je bio jedan od *Faktograf.hr*-ovih izvora, ali i što nudi ipak nešto više dodatnih materijala u i oko svoga teksta. No, zaključak je i kod jednih i kod drugih isti i oba portala čitatelju daju sve najvažnije informacije, iako je *PolitiFact.com* to učinio šest dana ranije.

⁹⁷ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/>

⁹⁸ <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

⁹⁹ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/>
(prev. N.G.)

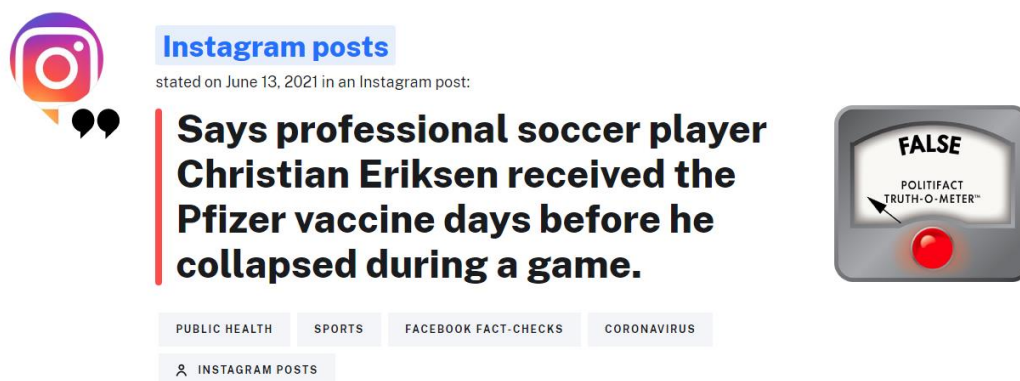
¹⁰⁰ <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

¹⁰¹ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/> (prev. N.G.)

¹⁰² <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/>

9.3. Primjer 2 – Slučaj Eriksen

Sljedeći je primjer i najstariji, a tiče se nogometnog Europskog prvenstva i umalo tragičnog događaja na utakmici reprezentacija Danske i Finske, kada se danski nogometaš Christian Eriksen srušio na terenu usred utakmice. Za razliku od prethodnog primjera, *Faktograf.hr* i *PolitiFact.com* reagirali su istoga dan, 14. lipnja 2021. godine, dva dana nakon odigravanja spomenute utakmice.¹⁰³ Problem koji su oba portala htjela razotkriti ležao je u tvrdnjama kako je Eriksenu pozlilo jer je primio cjepivo protiv koronavirusa, što je bilo, prema određenim navodima, i uzrok zastoja njegova srca za vrijeme utakmice.

Slika 9.3.1. *PolitiFact.com*-ov naslov u „Slučaju Eriksen“¹⁰⁴

Kao i u prethodnom primjeru, *PolitiFact.com* u naslovu ne otkriva radi li se o točnoj ili lažnoj tvrdnji, već samo navodi konkretnu tvrdnju, ističući i njen izvor, *Instagram* (vidi Sliku 9.3.1.) dok *Faktograf.hr*, kao i u prvom slučaju, odmah donosi ocjenu ispitane problematike (vidi Sliku 9.3.2.). No, *PolitiFact.com* već u podnaslovu osporava postavljeni naslov i kaže kako Eriksen nije

¹⁰³ <https://www.uefa.com/uefaeuro-2020/match/2024449--denmark-vs-finland/>

¹⁰⁴ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/>

primio cijepivo, nakon čega slijedi *If your time is short* prozorčić, s kratkim opisom cijele situacije¹⁰⁵. Kod *Faktograf.hr-a* je situacija ustvari obratna. Kao što je spomenuo, već je u naslovu vidljiva ocjena tvrdnje, dok se u podnaslovu konkretna tvrdnja i navodi. Za razliku od *PolitiFact.com-a*, *Faktograf.hr* je kao izvor dezinformacije naveo drugu društvenu mrežu, istaknuvši kako „Facebookom kruži dezinformacija da je Christianu Eriksenu (...) na terenu pozlilo zbog cjepiva protiv Covid-19.“¹⁰⁶

Ne, danskom nogometašu Eriksenu nije pozlilo zbog cjepiva

Autor/ica: Ivor Fuka 14 lipnja, 2021

Facebookom kruži dezinformacija da je Christianu Eriksenu, nogometnom reprezentativcu Danske, na terenu pozlilo zbog cjepiva protiv Covid-19.

EPA/Wolfgang Rattay / POOL

Slika 9.3.2. *Faktograf.hr-ov* naslov u „*Slučaju Eriksen*“¹⁰⁷

Misao iz podnaslova *Faktograf.hr* dodatno ističe u početku teksta dok *PolitiFact.com* piše kako su Danski nogometni savez i organizatori natjecanja ubrzo nakon utakmice potvrdili da je Eriksen imao srčani udar, no da je budan i respozivan u bolnici.¹⁰⁸ Nakon toga, navodi se kako „nije

¹⁰⁵ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/> (prev. N.G.)

¹⁰⁶ <https://faktograf.hr/2021/06/14/christian-eriksen-cjepivo-danska-nogomet/>

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/>

trebalo dugo¹⁰⁹ da internetom počnu kružiti dezinformacije o povezanosti njegova stanja i cjepiva protiv koronavirusa.

Kao što je već spomenuto, *PolitiFact.com* naveo je objavu s *Instagrama* kao glavni izvor tvrdnje (vidi Sliku 9.3.3.) kako je Eriksen bio cijepljen, što su dokazali i poveznicom na tu objavu, dodatno istaknuvši i njen točan sadržaj, kao i autora.

Instagram posts

stated on June 13, 2021 in an Instagram post:

Slika 9.3.3. Primjer navođenja društvene mreže Instagram kao izvora provjeravne tvrdnje¹¹⁰

Zanimljivo, isti taj autor i ranije je širio lažne informacije o koronavirusu i cjevivu, a njegova objava o Eriksenu već je bila obrisana.¹¹¹ Njegovu tvrdnju, među drugima, istaknuo je i *Faktograf.hr*, no hrvatski portal ipak se više fokusirao na objave hrvatskih korisnika društvenih mreža. Pisali su kako je jedan od njih objavio da je Eriksen „primio bocku 12 dana prije nego se srušio i trebao oživljavanje.“¹¹² Nadalje, istaknuli su i izjavu direktora nogometnoga kluba čiji je Eriksen član, a koji je rekao kako Danac nije cijepljen niti je bolovao od koronavirusa, što su preuzeli od *Reutersa*.¹¹³ Isti izvor koristio je i *PolitiFact.com*, no i neke dodatne. Tako su pisali o izjavi glavnog liječnika Eriksenova kluba, ali i kardiologa kluba u kojem je Eriksen igrao prije. Složili su se kako Danac nikada nije davao znakove problema.¹¹⁴ Također, *PolitiFact.com* pisao je kako srčani udar kod mladih sportaša nije česta pojava, ali „nije bez presedana“, a tvrdnje o

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/>

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² <https://faktograf.hr/2021/06/14/christian-eriksen-cjepivo-danska-nogomet/>

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/> (prev. N.G.)

povezanosti s cjepivom pojavile su se zbog raznih izvješća o rijetkim slučajevima „upala srca“, koje se mogu pojaviti kod mladih osoba koje prime cjepivo protiv koronavirusa.¹¹⁵

U konačnici, oba *fact-checking* portala početne tvrdnje, a nakon detaljnih provjera, ocijenili su lažnima. Razlika je bila u tome što je *Faktograf.hr* naveo više izvora koji su širili dezinformacije, dok je *PolitiFact.com* imao više provjerenih izvora koji opovrgavaju one lažne. No, zaključci su bili, kao što je i očekivano, isti. *PolitiFact.com* je, kao i u prvom primjeru, nakon teksta, dodatno istaknuo korištene izvore za razotkrivanje lažne informacije.

Slika 9.3.4. Primjer PolitiFact.com-ova navođenja izvora na „Slučaju Eriksen“¹¹⁶

9.4. Primjer 3 – Prosvjedi u Francuskoj

Treći primjer donekle je povezan s drugim, tek u toj mjeri što je u pozadini zbivanja nogomet. No, u ovom slučaju, na nešto drugačiji i daleko bezopasniji način. Prije detaljnog pojašnjenja, valja

¹¹⁵ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/> (prev. N.G.)

¹¹⁶ *Ibid.*

istaknuti kako je *Faktograf.hr* vremenski preduhitrio *PolitiFact.com* i svoj tekst o istoj temi objavio dva dana ranije, 19. srpnja¹¹⁷ u odnosu na 21. srpnja 2021. godine.¹¹⁸

Kao i u oba dosadašnja slučaja, a sada ih je već dovoljno obrađenih kako bi se moglo zaključiti da se radi o stalnoj praksi, *Faktograf.hr* odmah u naslovu daje ocjenu proučavanim tvrdnjama i piše „Ove fotografije ne prikazuju prosvjed Francuza protiv epidemioloških mjera“¹¹⁹, dok *PolitiFact.com*, ponovno, što, također, upućuje na stalnu praksu, navodi tek sadržaj problematične tvrdnje. U ovom slučaju, to je glasilo „Photo shows people protesting against „vaccine tyranny“ in France“¹²⁰, istaknuvši kako je izvor spomenute fotografije *Facebook* objava.

Oba portala u podnaslovima navode kako fotografije ne pokazuju ono što lažne tvrdnje ističu, već kako se radi o „proslavi Svjetskog nogometnog prvenstva“¹²¹ i prosvjedima „žutih prsluka“.¹²² Fotografije su snimljene još 2018. godine kada je, ujedno, posljednje Svjetsko nogometno prvenstvo i održano, a osvojili su ga Francuzi.

¹¹⁷ <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/>

¹¹⁸ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/21/viral-image/photo-world-cup-celebration-france-not-anti-vaccin/>

¹¹⁹ <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/>

¹²⁰ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/21/viral-image/photo-world-cup-celebration-france-not-anti-vaccin/> (prev. N.G.)

¹²¹ *Ibid.*

¹²² <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/>

Slika 9.4.1. Screenshotovi Facebook objava koje koristi Faktograf.hr¹²³

Dojam je kako je *Faktograf.hr* ovoj temi pristupio studioznije i „izvukao“ više izvora koji su širili dezinformacije pa su tako analizirali i dvije različite fotografije. Ranije spomenuta fotografija prosvjeda „žutih prsluka“ na društvenim je mrežama korištena kao lažni dokaz prosvjeda „protiv epidemioloških mjera u Parizu na Dan pada Bastille“¹²⁴, kao što se može vidjeti i na Slici 9.4.1. *Faktograf.hr* navodi kako je fotografija snimljena još u studenome 2018., a prikazuje prosvjed protiv tadašnjeg „poskupljenja goriva“, što je u konačnici preraslo u „širok socijalni bunt protiv vlade Emmanuela Macrona.“¹²⁵ S druge strane, *PolitiFact.com* „pozabavio“ se fotografijom slavlja nakon osvajanja Svjetskog nogometnog prvenstva (vidi Sliku 9.4.2.), za koju se tvrdilo da prikazuje prosvjede protiv francuskog predsjednika Macrona, odnosno, njegovih izjava kako će „necijepljeni stanovnici imati ograničen pristup restoranima, javnim događajima i slično.“¹²⁶ Istu fotografiju, uz ranije navedenu o „žutim prslucima“ istražio je i *Faktograf.hr*.

¹²³ <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/>

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/>

¹²⁶ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/21/viral-image/photo-world-cup-celebration-france-not-anti-vaccin/> (prev. N.G.)

Slika 9.4.2. Fotografija koju je istražio PolitiFact.com i tvrdnju iznad ocijenio lažnom¹²⁷

Nadalje, *PolitiFact.com* ističe kako je *Facebook* prikazanu objavu uklonio te da uistinu postoje druge fotografije koje prikazuju Francuze u prosvjedima protiv tamošnjih epidemioloških mjera, no navedena nije jedna od njih.¹²⁸ *Faktograf.hr* ide dalje i problematičnu situaciju objašnjava još detaljnije. Ističu kako se u objavama koje su kružile društvenim mrežama, uz fotografije koje ne odgovaraju vremenu ni događajima, preuveličavao i broj prosvjednika. Navode izvor koji govori o njih čak milijun. Odmah ga i opovrgavaju provjerenim izvorima koji govore o ne „više od 20 tisuća ljudi“ diljem zemlje.¹²⁹ Nastavljaju s mislima kako lažne objave o situaciji u Francuskoj stvaraju dojam o „prisilnoj vakcinciji cjelokupnog stanovništva“, a ne o ograničenjima „za one

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/21/viral-image/photo-world-cup-celebration-france-not-anti-vaccin/> (prev. N.G.)

¹²⁹ <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/>

koji se ne žele cijepiti.“¹³⁰ Kao i *PolitiFact.com*, i *Faktograf.hr* piše što bi ograničenja uključivala, misleći na javna okupljanja, odlaske u restorane, kafiće i slično.¹³¹

Faktograf.hr tekst završava činjenicom kako je spomenuta najava mjera potaknula više tri milijuna Francuza na rezervaciju termina za cijepljenje, čime je neupitno srušen tamošnji rekord od ranijih osamsto tisuća. Dodaju i kako je gotovo polovica francuskog stanovništva primila „barem jednu dozu cjepiva.“¹³²

Za razliku od prethodna dva primjera, dojam je kako je *Faktograf.hr* ovaj put nadmašio *PolitiFact.com*, barem u količini priloženih informacija. *PolitiFact.com* se usredotočio na jednu problematičnu fotografiju dok je *Faktograf.hr* analizirao dvije, a samim time i više lažnih objava, dodavši pritom i neke dodatne informacije o stanju krize i cijepjenja u Francuskoj. Naravno, *PolitiFact.com*, kao i uvijek, na kraju svoga teksta posebno je istaknuo korištene izvore.

9.5. Primjer 4 – Razdvajanje djece od roditelja u Australiji

Četvrti primjer, koji su obradili i *Faktograf.hr* i *PolitiFact.com*, tiče se navodnog razdvajanja djece pozitivne na koronavirus od njihovih roditelja u Australiji. Već u naslovu koji je stavio *PolitiFact.com*, može se vidjeti kako se radi o problematičnom videu – „Video shows a child who tested positive for COVID-19 'being separated from their parents‘“.¹³³ *Faktograf.hr* u svom naslovu otkriva i nešto više, pišući kako „U Australiji nema prisilnog cijepjenja djece“¹³⁴, iz čega se može zaključiti što je bio zaključak videa koji odmah u početku spominje *PolitiFact.com*, a *Faktograf.hr* navodi u podnaslovu (vidi Sliku 9.5.1.).

Australska policija tvrdi kako je na viralnom videu riječ o obiteljskom incidentu koji se zbio 14. kolovoza u Melborneu, ali nije povezan s cijepljenjem.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/>

¹³² *Ibid.*

¹³³ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/14/viral-image/no-video-doesnt-show-child-australia-being-separat/> (prev. N.G.)

¹³⁴ <https://faktograf.hr/2021/08/27/u-australiji-nema-prisilnog-cijepjenja-djece/>

Slika 9.5.1. Podnaslov u kojem Faktograf.hr spominje isti video koji PolitiFact.com ističe već u naslovu¹³⁵

Faktograf.hr kao glavni izvor ponovno navodi *Facebook* profil hrvatskog korisnika društvene mreže, ili nekoga tko je, a što se može zaključiti prema pismu, iz neke od susjednih zemalja. Zanimljivo je kako ističu da ih je na dezinformaciju koja je postala viralna upozorio čitatelj.¹³⁶ *PolitiFact.com*, naravno, navodi strani *Facebook* profil koji je podijelio kontroverzni video i opisuje što se u njemu može vidjeti. Autorica teksta piše kako video prikazuje čovjeka koji grli dijete, a okružen je policijom. U nastavku, jedna žena, odjevena u zaštitnu odjeću, pokušava uzeti dijete, a čovjek se opire. U konačnici, može se čuti kako dijete viče, a policija zadržava čovjeka. „Bolan je to prizor“, piše *PolitiFact.com*, no nije vezan uz temu koronavirusa, već uz određeni „obiteljski problem“.¹³⁷

Faktograf.hr se, dodatno, poziva i na članak *AP-a* u kojem se govori kako australska djeca nisu bila prisiljena na cijepljenje, a spomenuti video „lažno se tumači“ i riječ je o incidentu koji se dogodio ranije nego se iz širenih dezinformacija može zaključiti. Dakle, oba portala složila su se kako nije riječ o prikazivanju prisilnog cijepljenja ni odvajanju djeteta od roditelja „nakon pozitivnog testa na Covid-19.“¹³⁸ *PolitiFact.com* dodatno ističe kako nisu uspjeli „pronaći nijedan dokaz kojim bi potvrdili tvrdnju“ da video uistinu pokazuje kako policija oduzima dijete roditeljima.¹³⁹ S druge strane, *Faktograf.hr* dodaje, navodeći izvor koji to i potvrđuje, kako se djeca u Australiji ne moraju cijepiti, jer „cijepivo je odobreno za one od 16 godina pa nadalje“, dok se djeca u dobi od 12 do 15 godina mogu cijepiti, no tek ukoliko „zadovoljavaju određene kriterije.“¹⁴⁰ U kontroverznom videu jasno je vidljivo kako dijete koje pokušavaju odvojiti od oca ne pripada nijednoj od dviju spomenutih skupina. Mnogo je mlađe.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ <https://faktograf.hr/2021/08/27/u-australiji-nema-prisilnog-cijepljenja-djece/>

¹³⁷ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/14/viral-image/no-video-doesnt-show-child-australia-being-separat/> (prev. N.G.)

¹³⁸ <https://faktograf.hr/2021/08/27/u-australiji-nema-prisilnog-cijepljenja-djece/>

¹³⁹ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/14/viral-image/no-video-doesnt-show-child-australia-being-separat/> (prev. N.G.)

¹⁴⁰ <https://faktograf.hr/2021/08/27/u-australiji-nema-prisilnog-cijepljenja-djece/>

Oba portala, naravno, sve navedene tvrdnje ocijenila su neistinitima, odnosno, lažnima, a zanimljivo je kako je *Faktograf.hr* u razotkrivanju bio mnogo brži. Njihov tekst objavljen je 27. kolovoza, dok je *PolitiFact.com* čekao do 14. rujna 2021. godine.

9.6. Primjer 5 – Grafenov oksid i koronavirus

Posljednji analizirani primjer vezan je za tvrdnju kako kemijski spoj grafenov oksid uzrokuje zarazu koronavirusom i nalazi se u cjepivima, što *Faktograf.hr* odmah u naslovu osporava, dodajući kako navedeni oksid, također, „ne čini od nas mobilne uređaje“.¹⁴¹ *Faktograf.hr*-ov tekst od 16. srpnja poziva se na video koji se, kako pišu, dijelio društvenom mrežom *Facebook*, a dezinformaciju je preuzeo i Srećko Sladoljev, kojeg hrvatski *fact-checking* portal naziva jednim od „vodećih hrvatskih promotora antivakcerskih dezinformacija.“¹⁴² Autorica teksta detaljnije opisuje grafenov oksid. Piše kako se koristi za „proizvodnju baterija, solarnih panela“, a „razmatrana je, ali zasad nije sprovedena u praksu, mogućnost da ga se upotrijebi kao adjuvans u cjepivima.“¹⁴³ Ukratko, *Faktograf.hr* piše kako se navedeni kemijski spoj „ne nalazi u cjepivima protiv“ koronavirusa, dodajući kako su sastavi svih cjepiva dostupnih u Europskoj uniji javni, a nalaze se i u uputama o lijeku.¹⁴⁴ U nastavku teksta navode se neke popratne, ali zanimljive informacije. Jednu od njih *PolitiFact.com* stavlja u naslov – „The Pfizer COVID-19 vaccine is '99% graphene oxide“.¹⁴⁵ Odmah u podnaslovu takva se dezinformacija i opovrgava (vidi Sliku 9.6.1.).

¹⁴¹ <https://faktograf.hr/2021/07/16/grafenov-oksid-nije-uzrocnik-covida-ne-nalazi-se-cjepivima-i-ne-cini-od-nas-mobilne-uredaje/>

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ <https://faktograf.hr/2021/07/16/grafenov-oksid-nije-uzrocnik-covida-ne-nalazi-se-cjepivima-i-ne-cini-od-nas-mobilne-uredaje/>

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/08/facebook-posts/no-evidence-graphene-oxide-s-toxic-pfizer-covid-19/>

No evidence of 'graphene oxide' that's 'toxic' in Pfizer COVID-19 vaccine

Slika 9.6.1. *PolitiFact.com-ov podnaslov u kontekstu primjera 5*¹⁴⁶

U nastavku, ističu kako se već spomenuti video dijelio i na *Instagramu*, a potvrdu nepostojanja grafenova oksida u cjepivu dao im je i Pfizerov glasnogovornik. Nadalje, opisuju kako se u videu mogu vidjeti i izjave Jane Ruby, koja samu sebe naziva „zdravstvenom ekonomisticom“, a čiju su raniju dezinformaciju već ocijenili lažnom. Ruby je izjavila kako se Pfizerovo cjepivo sastoji od čak 99% grafenova oksida te da „ne postoji nijedan drugi razlog tome osim ubijanja ljudi.“¹⁴⁷

Oba portala istaknula su tvrdnje Jane Ruby, a *Faktograf.hr* dodatno je pisao i kako se Ruby pozvala na rad španjolskog znanstvenika čije je sveučilište, upravo zbog tog rada, burno reagiralo i „prijeti i tužbama ako netko ponovi laž da ono stoji iza takvog istraživanja.“¹⁴⁸ *PolitiFact.com* dodao je još nekoliko dokaza o nepostojanju grafenova oksida u cjepivima protiv koronavirusa i početne tvrdnje, u konačnici, proglasio lažnima, dok se *Faktograf.hr* još „pozabavio“ izjavom Srećka Sladoljeva, koji je tvrdio kako cjepiva uzrokuju magnetizam, što se može provjeriti i mobitelima. Objavio je i poveznicu na video „u kojem se tvrdi da je Covid-19 zapravo – grafen oksid.“¹⁴⁹

U konačnici, oba portala uzela su iste tvrdnje koje su odlučili provjeriti, a, ne računajući slučaj Srećka Sladoljeva kod *Faktograf.hr-a*, razotkrivanju su pristupili na vrlo sličan način. Zanimljivo je kako je *Faktograf.hr* upravo kroz Sladoljeve tvrdnje pokazao i određenu dozu poruge (vidi Sliku 9.6.2.), dok se *PolitiFact.com* zadržao samo na izvorima koji potvrđuju izostanak grafenova oksida iz cjepiva.

¹⁴⁶ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/08/facebook-posts/no-evidence-graphene-oxide-s-toxic-pfizer-covid-19/>

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ <https://faktograf.hr/2021/07/16/grafenov-oksidi-nije-uzrocnik-covida-ne-nalazi-se-cjepivima-i-ne-cini-od-nas-mobilne-uredaje/>

¹⁴⁹ *Ibid.*

Alarm zbog grafenovog (di)oksida podigao je, dakako, i nekadašnji zviždač iz Imunološkog zavoda, a danas jedan od vodećih hrvatskih promotora antivaxerskih dezinformacija, **Srećko Sladoljev**. U samo četiri rečenice **posta** Sladoljev je uspio zgusnuti dosad neviđenu količinu budalaština. Pritom je otkrio da vjeruje u možda najizlizaniju šalu na račun

*Slika 9.6.2. Primjer Faktograf.hr-ova pisanja o Sladoljevu*¹⁵⁰

¹⁵⁰ <https://faktograf.hr/2021/07/16/grafenov-oksid-nije-uzrocnik-covida-ne-nalazi-se-cjepivima-i-ne-cini-od-nas-mobilne-uredaje/>

10. Analiza sadržaja

Prije usporedbe ovih dvaju *fact-checking* portala – *Faktograf.hr*-a i *PolitiFact.com*-a – postavljena je radna hipoteza kako je *PolitiFact.com* vjerojatno ažurniji, sadržajnije i transparentniji, no provjeravajući njihove sadržaje na pet istovjetnih primjera zaključak je da radna pretpostavka ne stoji, odnosno kako *Faktograf.hr*, hrvatski *fact-checking* portal, uopće ne zaostaje za jednim od predvodnika *fact-checking* scene na globalnoj razini. Kako navode na svojim *web* stranicama, „metodom činjenične provjere (...), koristeći pouzdane izvore, ocjenjivati točnost i utemeljenost izjava (...) kako bismo spriječili da dovoljno puta izrečen neutemeljeni stav u javnom diskursu dobije status činjenice“¹⁵¹ – tako je prikazano i kroz prethodno proučene primjere.

Što se tiče prve stavke iz hipoteze, ažurnosti, rezultat je neodlučen. Od pet analiziranih primjera, datumi objava raspoređeni su jednako. Svaki je portal bio brži u dva slučaja, dok su kod jednog primjera, „slučaja Eriksen“, temu obradili na isti dan. Zanimljivo je primijetiti kako *PolitiFact.com* kasni čak i više, gledajući primjere u kojima ih je *Faktograf.hr* preduhitrio. U dva takva slučaja njihovo je kašnjenje ukupno dvadeset dana, dok je *Faktograf.hr* u svoja dva zaostala teksta kasnio šest dana manje, dakle 14. Naravno, u slučaju oba portala treba uzeti u obzir njihov primarni fokus na domaću scenu, no s obzirom kako je riječ o primjerima koji obrađuju teme važne za cijeli svijet, dojam je kako je *Faktograf.hr* bio ažurniji.

U ovom kontekstu, važno je ponovno prisjetiti se Malovićevih misli. I *Faktograf.hr* i *PolitiFact.com* pripadaju masovnim medijima, a samim time podrazumijeva se da dosežu brojnu publiku te samom tom činjenicom imaju snažan utjecaj. Ažurnost ponekad i ne mora biti odlučujuća stavka. U ovakvim slučajevima, važnija je uravnoteženost, a dolazak do uravnoteženosti ponekad može potrajati i nekoliko dana. Kako god, „prikazivanje svih strana u sukobu ili događaju“ (Malović 2005: 37) prikladna je isprika za poneko kašnjenje od 14 ili dvadeset dana. Također, postoji nešto što Wikforss (2021: 40) naziva „nihilizmom prema činjenicama“, objašnjavajući kako se radi o tvrdnji „da činjenice ne postoje“. Autorica smatra kako je „nihilizam činjenica nešto puno radikalnije“ u odnosu prema, na primjer, „nihilizmu vrijednosti“ koji zastupa stajalište kako postoji „jasna granica između činjeničnih tvrdnji koje mogu biti točne ili netočne.“ S druge strane, „nihilizam činjenica“ potpuno negira postojanje „ikakve činjenične tvrdnje.“ Opasno je društvo koje dozvoljava prodor ovakvih filozofski razmišljanja jer „nihilizam

¹⁵¹ <https://faktograf.hr/metodologija/>

činjenica je filozofsko oružje masovnog uništenja“ (Wikforss 2021: 41-42), a ažurnost portala poput *Faktograf.hr*-a ili *PolitiFact.com*-a dodatno stavlja u, nazovimo ga, drugotni plan, isto tako dodatno opravdavajući poneko kašnjenje od nekoliko dana, dok sve činjenice nisu apsolutno provjerene.

Nadalje, gledajući sadržajnost, a misleći pritom na duljinu teksta i popratne sadržaje uz tekst, prvi je dojam kako *PolitiFact.com* prednjači, no prvi dojam može i varati. *Faktograf.hr* ima prevlast u duljini teksta. Njegovi tekstovi dulji su (imaju više riječi) u triju od pet prikazanih primjera, a to su primjeri 1, 3 i 5. *PolitiFact.com*-u u prilog ide ostali popratni sadržaj. Na početku svakog njihovog teksta nalazi se *If your time is short* rubrika, koja daje kratki prikaz svega što slijedi. Također, uz svaku svoju provjeru dodaju i „mjerac istinitosti“, što se može vidjeti i na Slici 9.3.1., kojim na zanimljiv vizualni način ocjenjuju provjeravanu tvrdnju. Oba portala uz svoje tekstove nude i mnoge poveznice na druge povezane, ali i aktualne tekstove. Uzevši sve u obzir, teško je odrediti koji je portal sadržajniji. Dok *PolitiFact.com* češće pokušava biti što kraći i jasniji, uz zanimljive popratne sadržaje koji dodatno dokazuju njihovu provjeru, *Faktograf.hr* svojim čitateljima pokušava pružiti i neke dodatne informacije koje im mogu pomoći u boljem shvaćanju proučavanog problema.

U konačnici, oba portala vrlo su dobri primjeri modernih *online* medija koji multimedijalnosti pridaju mnogo pažnje. Nedostaje popratnih sadržaja, poveznica, zanimljivih vizualnih prikaza i sličnog. No, ova stavka, sadržajnost, ponekad može biti i subjektivna, ovisno o recepciji pojedinca. Kao što je ranije u ovome radu istaknuto, a prema pisanju *The Chicago School of Media Theory*, recepcija je, između ostalog, radnja „primanja ili uzimanja“¹⁵², što nije univerzalno i može biti različito kod svakog pojedinog primatelja informacije. Također, *Encyclopedia.com* navodi kako medijski tekst nema „inherentno značenje“, nego se ono stvara interakcijom čitatelja i teksta, a čitatelja, ili „promatrača“, stavlja u kontekst.¹⁵³ Dakle, važno je napomenuti kako je pojam sadržajnosti sklon i subjektivnom tumačenju, odnosno, jedinstvenoj percepciji svakog pojedinca.

U konačnici, transparentnost je stavka koja bi trebala biti nužna i neupitna u kontekstu *fact-checking* portala, što u oba istražena portala i jest, no *PolitiFact.com* ipak taj dio dodatno naglašava. Oba portala kroz svoje tekstove navode brojne poveznice kojima potvrđuju ili dokazuju svoje tvrdnje, a *Faktograf.hr* je u primjeru 1 kao izvor naveo čak i – *PolitiFact.com*. Ono u čemu

¹⁵² <https://lucian.uchicago.edu/blogs/mediatheory/keywords/reception/> (prev. N.G.)

¹⁵³ <https://www.encyclopedia.com/arts/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/reception-theory> (prev. N.G.)

se razlikuju rubrika je *Our Sources* koju *PolitiFact.com* ističe na kraju svakog svog teksta. Osim isticanja svih poveznica i izvora unutar teksta, to dodatno čine i na kraju te na taj način pružaju sve dokaze o ocjeni određene tvrdnje na jednome mjestu. Iako, u kontekstu transparentnosti, rubrika *Our sources* ide u prilog *PolitiFact.com-u*, to ne znači da *Faktograf.hr* svoje izvore ne ističe. *Faktograf.hr* služi se poveznicama unutar teksta. Svaka tvrdnja koju iznose označena je u tekstu klikabilnom poveznicom na njen izvor.

Transparentnost se može istaknuti kao neupitni postulat novinarstva koji oba portala zadovoljavaju, a u prilog im ide i Reutersovo mišljenje o društvenoj ulozi medija i obvezom da djeluju „s integritetom, neovisnošću i nepristranošću“.¹⁵⁴ Takav način rada još je važniji prisjetimo li se djela Shauna Walkera, *The Long Hangover*, u kojem opisuje situaciju u Rusiji, gdje je vlast vodeće medije podredila svojoj volji, a stalnom propagandom suzbija se bilo kakav pokušaj otpora ili subjektivnosti, stvarajući „nove generacije Rusa“ koji prihvaćaju „patriotske ideje“ i Putinov utjecaj (Walker 2018: 252-253).

Konačno, može se zaključiti da hrvatski *fact-checking* portal uopće ne zaostaje za svojim kolegama iz *PolitiFact.com-a*, koji u opisu svog rada na svojim *web* stranicama navodi i kao inspiraciju. *Faktograf.hr* svakako ima prevlast u duljini svojih tekstova, odnosno u raznolikosti informacija koje pružaju svojim čitateljima, dok *PolitiFact.com*, čini se, više inzistira na jednostavnosti, što se može iščitati i iz njihova opisa – „tražiti stvarne činjenice“, bez utjecaja raznih agenda ili bilo kakve pristranosti (...) sve u svrhu neovisnosti i pravičnosti¹⁵⁵ – i fokus stavlja isključivo na promatranu tvrdnju i nju samu, a pritom nudi razni popratni sadržaj i zanimljive rubrike koje *Faktograf.hr* nema, a mogu pomoći čitateljima u lakšem snalaženju.

Najveća razlika između ovih dvaju portala bila je vidljiva odmah u početku, prilikom pretrage sadržaja. Nije bilo jednostavno pronaći teme koje su oba portala obradila. *Politifact.com* fokusiran je više na problematiku unutar Sjedinjenih Američkih Država, dok *Faktograf.hr* većinski obrađuje, naravno, Hrvatsku. Teme koje su im zajedničke najčešće su one koje imaju globalnu važnost, poput primjera 5 (grafenov oksid i koronavirus) ili su iznenadne, nesvakidašnje pa samim time zanimljive i polarizirajuće, poput primjera 2 (slučaj Eriksen). No, ono što im je najveća razlika istovremeno je, također, i sličnost, s obzirom na to da su oba portala fokusirana na geografsko područje unutar kojeg se i nalaze.

¹⁵⁴ <https://www.thomsonreuters.com/en/about-us/trust-principles.html> (prev. N.G.)

¹⁵⁵ <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (prev. N.G.)

Zaključno, od prvog do zadnjeg primjera dodatno će se istaknuti određene zanimljivosti specifične za jedan ili drugi *fact-checking* portal. Krene li se od primjera 1 – Požar u Madridu, mogu se uočiti različiti pristupi naslovima. *Faktograf.hr* odmah razotkriva lažnu vijest i stavlja naslov „U Pfizerovom laboratoriju u Madridu nije izbio požar“, što u podnaslovu dodatno objašnjava, ističući kako kako je riječ o požaru „u obližnjoj kompostani.“¹⁵⁶ S druge strane, *PolitiFact.com* objavljuje neutralan naslov „Video shows 'Pfizer lab in Madrid on fire““, no uz njega stavlja ranije opisani „mjerač istinitosti“ koji navedenu vijest ocjenjuje lažnom.¹⁵⁷ Također, u *PolitiFact.com-ovu* podnaslovu stoji kako se ne radi o Pfizerovu laboratoriju u Madridu.

Nadalje, primjer 2 – Slučaj Eriksen ukazuje na važnost reakcije. Radilo se o utakmici Europskog nogometnog prvenstva, koje je relevantno kroz otprilike mjesec dana koliko je i trajalo, a nesretni slučaj koji se dogodio na terenu vijest je gurnuo u prvi plan i tražio brzu reakciju. *Faktograf.hr* i *PolitiFact.com* reagirali su istoga dan, 14. lipnja, dva dana nakon odigravanja spomenute utakmice.¹⁵⁸ Problem koji su oba portala htjela razotkriti ležao je u tvrdnjama kako je Eriksenu pozlilo jer je primio cjepivo protiv koronavirusa, što je bilo, prema određenim navodima, i uzrok zastoja njegova srca za vrijeme utakmice.

Primjer 3 – Prosvjedi u Francuskoj može poslužiti kao odličan prikaz praćenja iste teme, ali kroz različite oblike sadržaja. U ovom slučaju, različiti sadržaj bile su popratne fotografije. Oba portala obradila su problematiku navodnih prosvjeda u Francuskoj koji su održani protiv epidemioloških mjera, služeći se različitim izvorima koji su isticali različite fotografije. *Faktograf.hr* ovoj je temi pristupio studioznije i „izvukao“ više izvora koji su širili dezinformacije, pa su tako analizirali i dvije različite fotografije. Fotografija prosvjeda „žutih prsluka“ društvenim je mrežama korištena kao lažni dokaz prosvjeda „protiv epidemioloških mjera u Parizu na Dan pada Bastille“¹⁵⁹. *Faktograf.hr* navodi kako je fotografija snimljena još u studenome 2018., a prikazuje prosvjed protiv tadašnjeg „poskupljenja goriva“, što je u konačnici preraslo u bunt protiv vlade Emmanuela Macrona. S druge strane, *PolitiFact.com* „pozabavio“ se fotografijom slavlja nakon osvajanja Svjetskog nogometnog prvenstva, za koju se tvrdilo da prikazuje prosvjede protiv

¹⁵⁶ <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>

¹⁵⁷ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/>

¹⁵⁸ <https://www.uefa.com/uefaeuro-2020/match/2024449--denmark-vs-finland/>

¹⁵⁹ <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/>

francuskog predsjednika Macrona, odnosno, njegovih izjava kako će „necijepljeni stanovnici imati ograničen pristup restoranima, javnim događajima i slično.“¹⁶⁰

Za razliku od primjera 3, u primjeru 4 – Razdvajanje djece od roditelja u Australiji, *Faktograf.hr* i *PolitiFact.com* koriste isti sadržaj koji analiziraju i pokušavaju „odgonetnuti.“ Riječ je o videu koji se proširio društvenom mrežom *Facebook*, a oba su se portala u konačnici složila kako nije riječ o prikazivanju prisilnog cijepjenja ni odvajanju djeteta od roditelja, kako su prethodno istraživani izvori tvrdili. Iako je prvotno mišljenje o temi videa opovrgnuto, ovaj je primjer odličan prikaz *fake news* kulture i moći koje društvene mreže posjeduju. Iako se točnost ili istinitost pojedinih informacija mogu izgubiti zbog zasićenosti *online* medija, problem je što danas gotovo svatko može pristupiti internetu i utjecati na javno mnijenje. Dovoljna je jedna reakcija i utjecaj na osobu pored da se pokrene lavina. U takvim situacijama, kao što je pisao *The Irish Times*, „moramo ponovno otkriti istinu.“¹⁶¹

Posljednji primjer, primjer 5 – Grafenov oksid i koronavirus, pokazuje kako je *Faktograf.hr* išao i korak dalje. Nakon što su oba portala istražila netočne tvrdnje Jane Ruby, *Faktograf.hr* se još „pozabavio“ i izjavom Srećka Sladoljeva koji je tvrdio kako cjepiva uzrokuju magnetizam, što se može provjeriti i mobitelima, pokazavši pritom i određenu dozu poruge (vidi Sliku 9.6.2.), što kod *PolitiFact.com-a* nije uočeno, a za jedan je *fact-checking* portal ipak neprimjereno jer nije riječ o činjenično utemeljenoj tvrdnji, već o vrijednosnome sudu.

Na kraju analize sadržaja, važno se još jednom podsjetiti sedmog poglavlja koje govori o kvaliteti informacija u vrijeme krize, a prvi put u ovome diplomskom radu značajnije piše o *fact-checkingu*, ističući ga kao alat u borbi protiv dezinformacija i svih drugih sličnih oblika. Turčilo i Obrenović za *fact-checking* portale kažu kako su „jedan od načina podizanja medijske i informacijske pismenosti“, a njihove „analize omogućuju razlikovanje profesionalnih medija koji prioritiziraju istinu i javni interes medija koji koriste dezinformacije i širenje laži.“¹⁶²

¹⁶⁰ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/21/viral-image/photo-world-cup-celebration-france-not-anti-vaccin/> (prev. N.G.)

¹⁶¹ <https://www.irishtimes.com/business/innovation/in-the-age-of-the-internet-we-need-to-discover-what-is-true-1.3568059> (prev. N.G.)

¹⁶² https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (prev. N.G.)

U konačnici, cilj *fact-checkinga* nije kreiranje liste „dobrih i loših medija, već prepoznati manipulacijske trendove“ i „pružiti smjernice i educirati javnost (...) pogotovo u kriznim situacijama poput Covid-19 pandemije.“¹⁶³ *Fact-checking* alati nisu posljednja stepenica u životnom vijeku informacija, no izuzetno su važan, ako ne i neophodan, korak u jasnijem shvaćanju informacija i društva.

¹⁶³ https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w
(prev. N.G.)

11. Zaključak

Na samome kraju ovoga diplomskog rada valjalo bi ponovno istaknuti početnu hipotezu, kako je *PolitiFact.com* u svome pristupu brži, opširniji, transparentniji i sadržajni. Detaljnom analizom primjera koje su istraživali i *PolitiFact.com* i *Faktograf.hr*, došlo se do zaključka kako *Faktograf.hr* uopće ne zaostaje za jednim od predvodnika *fact-checking* scene na globalnoj razini. Dapače, kroz neke se primjere može vidjeti kako je hrvatski portal u svome pristupu temeljitiji, navodeći pritom više izvora od *PolitiFact.com-a* i istražujući više netočnih tvrdnji. Ipak, u prilog *PolitiFact.com-u* svakako idu razni popratni sadržaji koji njihove tekstove čini privlačnijima, a to su *Truth-O-Meter*, rubrika *If your time is short* i mnoge druge poveznice koje sučelje ovog portala čine vizualno zanimljivijim.

Važno je znati kako nije presudno posezati za stranim medijima kako bi se došlo do točnih informacija, odnosno, zaobišlo dezinformacije, iako, provjera više izvora nužnija je no ikada prije. Može se uočiti kako je pandemija koronavirusa pravi ispit za medije, koji su suočeni s mnoštvom informacija, a mnoge su od njih netočne. Infodemija je stigla na velika vrata i nužno je naučiti boriti se protiv dezinformacija i raznih spinova, kako medijskih, tako i političkih ili raznoraznih teorija zavjera koje šire pojedinci.

Kao što je već spomenuto, najviše dezinformacija širi se društvenim mrežama koje su plodno tlo nepresušnih teorija zavjera, a problematika medijske recepcije, ali i novinarske etike dolazi sve više do izražaja. Brojni novinari, što je možda izraženije u zapadnim zemljama, posežu za takozvanim „*Twitter* novinarstvom“, koristeći društvene mreže kao jednostavan način brze objave informacija. Pritom omogućuju direktniju komunikaciju sa svojim pratiteljima koji na taj način takve informacije jednostavno mogu širiti i dalje.

Društvena je uloga medija tim više pod posebnim povećalom. Kako novinari, tako i pojedinci ili razne društvene skupine svakodnevnim radnjama, objavama ili mislima utječu na javno mnijenje, što samo dodatno ukazuje na važnost istinitosti kao prve na listi stavaka novinarskih, ali i društvenih standarda. U skladu s time, nijedan novinar ne može istodobno biti i pošten i pristran, dakle iznositi točne i provjerene informacije, a biti neiskren. Profesionalnost novinara uvjetuje pridržavanje određenih standarda, što rezultira i uspješnoću njihovih djela.

U konačnici, iznimno je važno širiti svijest o *fact-checkingu* u vrijeme infodemije i krize koja još uvijek traje u vidu koronavirusa. Vrlo je lako upasti u žrvanj dezinformacija, a zadatak je novinarske profesije i svakog pojedinca da pronađe načine kako se tome oduprijeti. Jedan je od tih načina i što češće provjeravanje *fact-checking* portala. Glavna motivacija za temu ovoga rada bilo je upravo i širenje svijesti o važnosti provjere informacija, što je možda nužnije no ikada prije.

Neprestano istraživanje, propitivanje i provjeravanje informacija nužni su i u vremenima stabilnosti. Samo pronalaženje činjenica ne mora nužno biti dovoljno, pogotovo ako te činjenice pojedinac dovoljno ne razumije ili ih ne uspijeva povezati. U tom slučaju, potrebno je dodatno istraživanje, sve dok određena tema ne bude potpuno razumljiva, do čega će pojedinca dovesti upravo sve istražene činjenice.

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, NIKOLA GRABAR (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom USPOREDBA RADA FACT-CHECKING I TOTALNA FAKTIONARNA I POLITIČKI-COMPLA (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica: NIKOLA GRABAR
(upisati ime i prezime)

(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, NIKOLA GRABAR (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom USPOREDBA RADA FACT-CHECKING I TOTALNA FAKTIONARNA I POLITIČKI-COMPLA (upisati naslov) čiji sam autor/ica. FAKTIONARNA I POLITIČKI-COMPLA NA PRIMERIMA PROJEKTA DEINFORMACIJA VELANIH UZ TEMU COVID-19

Student/ica: NIKOLA GRABAR
(upisati ime i prezime)

(vlastoručni potpis)

12. Literatura

Knjige:

- [1] Benkler, Y.; Faris, R; Roberts, H. 2018. *Network Propaganda. Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford University Press. New York.
- [2] Biti, Vladimir. 1997. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Matica hrvatska. Zagreb.
- [3] Malović, S.; Ricchiardi, S.; Vilović, G. 1998. *Etika novinarstva*. Izvori. Zagreb.
- [4] Malović, Stjepan. 2004. *Medijski prijepori*. Izvori. Zagreb.
- [5] Malović, Stjepan. 2005. *Osnove novinarstva*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- [6] Malović, Stjepan. 2014. *Masovno komuniciranje*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
- [7] McQuail, Denis. 1987. *Mass Communication Theory*. Sage Publications Ltd. London.
- [8] Shields, Rob (ur.). 2001. *Kulture interneta. Virtualni prostori, stvarne povijesti i živuća tijela*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
- [9] Walker, Shaun. 2018. *The Long Hangover. Putin's new Russia and the ghosts of the past*. Oxford University Press. New York.
- [10] Wikforss, Asa. 2021. *Alternativne činjenice. O znanju i njegovim neprijateljima*. Naklada OceanMore. Zagreb.

Časopisi:

- [1] Eco, Umberto. 2005. „Zvuci i slike“. *Europski glasnik*. Godište X. Br. 10. Zagreb.
- [2] Grbeša, Marijana. 2001. „John Street: Mass Media, Politics and Democracy“. *Politička misao: časopis za politologiju*. Vol. 38. br. 4. str. 189-192.
- [3] Juričić, Daniela. 2017. „Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj“. *Mostariensia*, 21. str. 127-136.
- [4] Tkalec, Gordana. 2010. „Primjenjivost teorije recepcije na medij interneta“. *Fluminensia*. God. 22. br. 2. str. 69-81.

Kvalifikacijski radovi:

- [1] David, Yossi; Sommerlad, Elisabeth. 2020. *Media and Information in Times of Crisis: The Case of the COVID-19 Infodemic*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/343738091_Media_and_Information_in_Times_of_Crisis_The_Case_of_the_COVID-19_Infodemic (pristupljeno 25. studenoga 2021.)
- [2] Gehlbach, Scott; Sonin, Konstantin. 2008. *Government Control of the Media*. University of Rochester. <https://www.wallis.rochester.edu/assets/pdf/wallisseminarseries/GehlbachSoninRochester2.pdf> (pristupljeno 18. siječnja 2022.)
- [3] Turčilo, Lejla; Obrenović, Mladen. 2020. *Disinformation during COVID-19 pandemic*. Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit Bosnien-Herzegowina. https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (pristupljeno 20. srpnja 2021.)

Internetski izvori:

- [1] <https://www.dictionary.com/browse/infodemic> (pristupljeno 15. kolovoza 2021.)
- [2] Dokler, Ana. 2020. *Što je infodemija i kako se u njoj snaći?* <https://www.medijskapismenost.hr/sto-je-infodemija-i-kako-se-u-njoj-snaci/> (pristupljeno 15. kolovoza 2021.)
- [3] *Words We're Watching: „Infodemic“* <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/words-were-watching-infodemic-meaning> (pristupljeno 16. kolovoza 2021.)
- [4] *Infodemic.* https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 (pristupljeno 16. kolovoza 2021.)
- [5] Dokler, Ana. 2020. *Infografika: Medijska pismenost u doba koronavirusa.* <https://www.medijskapismenost.hr/infografika-medijska-pismenost-u-doba-koronavirusa/> (pristupljeno 15. kolovoza 2021.)
- [6] <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39312> (pristupljeno 15. kolovoza 2021.)
- [7] <https://www.britannica.com/topic/education/Alternative-forms-of-education#ref1034387> (pristupljeno 16. kolovoza 2021.)
- [8] Horn, Chris. 2018. *In the age of the Internet, we need to discover what is true.* <https://www.irishtimes.com/business/innovation/in-the-age-of-the-internet-we-need-to-discover-what-is-true-1.3568059> (pristupljeno 17. kolovoza 2021.)
- [9] *Freedom of Expression on the Internet.* <https://en.unesco.org/themes/freedom-expression-internet> (pristupljeno 17. kolovoza 2021.)
- [10] Konnikova, Maria. 2013. *The psychology of online comments.* <https://www.newyorker.com/tech/annals-of-technology/the-psychology-of-online-comments> (pristupljeno 18. kolovoza 2021.)
- [11] Chandra, Ravi. 2018. *Is Facebook Destroying Society and Your Mental Health?* <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-pacific-heart/201801/is-facebook-destroying-society-and-your-mental-health> (pristupljeno 20. kolovoza 2021.)
- [12] Bogomilova, Alexandra. 2016. *How reading online comments affects us.* <http://socialmediapsychology.eu/2016/10/05/onlineandsocialmediacomments/> (pristupljeno 20. kolovoza 2021.)
- [13] Tomalin, Sophia. 2017. *What Effect Is Social Media Having On Society?* <https://umidigital.co.uk/blog/affect-social-media-society/> (pristupljeno 20. kolovoza 2021.)
- [14] Staab, A. 2007. *Reception.* <https://lucian.uchicago.edu/blogs/mediatheory/keywords/reception/> (pristupljeno 20. kolovoza 2021.)
- [15] Anderson Wagner, Kristen. *Reception Theory.* <https://www.encyclopedia.com/arts/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/reception-theory> (pristupljeno 20. kolovoza 2021.)
- [16] <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth> (pristupljeno 20. srpnja 2021.)
- [17] Faktograf. *O nama.* <https://faktograf.hr/metodologija/> (pristupljeno 1. rujna 2021.)
- [18] *PolitiFact.* <https://www.politifact.com/> (pristupljeno 1. rujna 2021.)

- [19] Drobnic Holan, Angie. 2018. *The Principles of the Truth-O-Meter: PolitiFact's methodology for independent fact-checking.* <https://www.politifact.com/article/2018/feb/12/principles-truth-o-meter-politifacts-methodology-i/> (pristupljeno 1. rujna 2021.)
- [20] <https://idioms.thefreedictionary.com/liar%2C+liar%2C+pants+on+fire> (pristupljeno 1. rujna 2021.)
- [21] O'Rourke, Ciara. „*Military arrests Hunter Biden!*“ <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/08/blog-posting/no-military-didnt-arrest-hunter-biden/> (pristupljeno 1. rujna 2021.)
- [22] Faktograf. <https://faktograf.hr/> (pristupljeno 1. rujna 2021.)
- [23] Fuka, Ivor. 2021. *U Pfizerovom laboratoriju u Madridu nije izbio požar.* <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/> (pristupljeno 5. rujna 2021.)
- [24] O'Rourke, Ciara. 2021. *Video shows „Pfizer lab in Madrid on fire.“* <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/> (pristupljeno 5. rujna 2021.)
- [25] <https://www.uefa.com/uefaeuro-2020/match/2024449--denmark-vs-finland/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)
- [26] Putterman, Samantha. 2021. *Says professional soccer player Christian Eriksen received the Pfizer vaccine days before he collapsed during a game.* <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)
- [27] Fuka, Ivor. 2021. *Ne, danskom nogometašu Eriksenu nije pozlilo zbog cjepiva.* <https://faktograf.hr/2021/06/14/christian-eriksen-cjepivo-danska-nogomet/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)
- [28] Benačić, Ana. 2021. *Ove fotografije ne prikazuju prosvjed Francuza protiv epidemioloških mjera.* <https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)
- [29] O'Rourke, Ciara. 2021. *Photo shows people protesting against „vaccine tyranny“ in France.* <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/21/viral-image/photo-world-cup-celebration-france-not-anti-vaccin/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)
- [30] O'Rourke, Ciara. 2021. *Video shows a child who tested positive for COVID-19 „being separated from their parents.“* <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/14/viral-image/no-video-doesnt-show-child-australia-being-separat/> (pristupljeno 10. rujna 2021.)
- [31] Vrsaljko, Melita. 2021. *U Australiji nema prisilnog cijepljenja djece.* <https://faktograf.hr/2021/08/27/u-australiji-nema-prisilnog-cijepljenja-djece/> (pristupljeno 10. rujna 2021.)
- [32] Benačić, Ana. 2021. *Grafenov oksid nije uzročnik Covida, ne nalazi se u cjepivima i ne čini od nas mobilne uređaje.* <https://faktograf.hr/2021/07/16/grafenov-oksid-nije-uzrocnik-covida-ne-nalazi-se-cjepivima-i-ne-cini-od-nas-mobilne-uredaje/> (pristupljeno 10. rujna 2021.)
- [33] Kertscher, Tom. 2021. *The Pfizer COVID-19 vaccine is „99% graphene oxide,“ which is „toxic to the human body and causes a number od problems.* <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/08/facebook-posts/no-evidence-graphene-oxide-s-toxic-pfizer-covid-19/> (pristupljeno 10. rujna 2021.)

- [34] *Trust Principles – the history*. <https://www.thomsonreuters.com/en/about-us/trust-principles.html> (pristupljeno 25. studenoga 2021.)
- [35] <https://politicaldictionary.com/words/rally-around-the-flag/> (pristupljeno 25. studenoga 2021.)
- [36] *Freedom of expression and information in times of crisis*. <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/freedom-of-expression-and-information-in-times-of-crisis> (pristupljeno 25. studenoga 2021.)
- [37] Simpson, Erin; Conner, Adam. 2020. *Fighting Coronavirus Misinformation and Disinformation*. <https://www.americanprogress.org/article/fighting-coronavirus-misinformation-disinformation/> (pristupljeno 27. studenoga 2021.)
- [38] Sweeney, Chris. 2021. Fighting the spread of COVID-19 misinformation. <https://www.hsph.harvard.edu/news/features/fighting-the-spread-of-covid-19-misinformation/> (pristupljeno 27. studenoga 2021.)
- [39] *Russia profile – Media*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840134> (pristupljeno 18. siječnja 2022.)

13. Popis slika

Slika 2.1. *Savjeti za usavršavanje medijske pismenosti.*

<https://www.medijskapismenost.hr/infografika-medijska-pismenost-u-doba-koronavirusa/>
(pristupljeno 15. kolovoza 2021.)

Slika 7.1. *Životni vijek plasirane informacije.* [https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-](https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w)

[19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w](https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w) (pristupljeno 20. srpnja 2021.)

Slika 7.1.1. *Protok lažnih informacija u post-činjeničnom društvu.*

https://www.freiheit.org/sites/default/files/2021-05/disinformation_covid-19_march_2021.pdf?fbclid=IwAR2xjwSg4FiC8CG4h3IMDh8zm4QNhLSp8QOEQ8AwMpt6arazLYO9tmknC-w (pristupljeno 20. srpnja 2021.)

Slika 8.1. *Prikaz dijela sučelja web stranice PolitiFact.* <https://www.politifact.com/> (pristupljeno 1. rujna 2021.)

Slika 8.2. *Primjer mjerača istinitosti.* <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/08/blog-posting/no-military-didnt-arrest-hunter-biden/> (pristupljeno 1. rujna 2021.)

Slika 8.3. *Primjer sučelja web stranice Faktografa.* <https://faktograf.hr/> (pristupljeno 1. rujna 2021.)

Slika 9.2.1. *Naslov i naslovna fotografija Faktografova teksta o požaru u Madridu.* <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>
(pristupljeno 5. rujna 2021.)

Slika 9.2.2. *Dio teksta u kojem Faktograf navodi PolitiFact kao izvor.* <https://faktograf.hr/2021/09/13/u-pfizerovom-laboratoriju-u-madridu-nije-izbio-pozar/>
(pristupljeno 5. rujna 2021.)

Slika 9.2.3. *Informacija iz PolitiFactova teksta na koju se poziva Faktograf.* <https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/07/viral-image/no-video-doesnt-show-pfizer-lab-fire-madrid/> (pristupljeno 5. rujna 2021.)

Slika 9.3.1. *PolitiFactov naslov u „Slučaju Eriksen“.* <https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)

Slika 9.3.2. *Faktografov naslov u „Slučaju Eriksen“.* <https://faktograf.hr/2021/06/14/christian-eriksen-cjepivo-danska-nogomet/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)

Slika 9.3.3. *Primjer navođenja društvene mreže Instagram kao izvora provjeravne tvrdnje.*
<https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)

Slika 9.3.4. *Primjer PolitiFactova navođenja izvora na „Slučaju Eriksen“.*
<https://www.politifact.com/factchecks/2021/jun/14/instagram-posts/christian-eriksen-danish-soccer-player-who-collaps/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)

Slika 9.4.1. *Screenshotovi Facebook objava koje koristi Faktograf.*
<https://faktograf.hr/2021/07/19/fotografija-iz-2018-se-siri-kao-ilustracija-aktualnih-prosvjed-francuska/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)

Slika 9.4.2. *Fotografija koju je istražio PolitiFact i tvrdnju iznad ocijenio lažnom.*
<https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/21/viral-image/photo-world-cup-celebration-france-not-anti-vaccin/> (pristupljeno 8. rujna 2021.)

Slika 9.5.1. *Podnaslov u kojem Faktograf spominje isti video koji PolitiFact ističe već u naslovu.*
<https://www.politifact.com/factchecks/2021/sep/14/viral-image/no-video-doesnt-show-child-australia-being-separat/> (pristupljeno 10. rujna 2021.)

Slika 9.6.1. *PolitiFactov podnaslov u kontekstu primjera 5.*
<https://www.politifact.com/factchecks/2021/jul/08/facebook-posts/no-evidence-graphene-oxide-s-toxic-pfizer-covid-19/> (pristupljeno 10. rujna 2021.)

Slika 9.6.2. *Primjer Faktografova pisanja o Sladoljevu.* <https://faktograf.hr/2021/07/16/grafenov-oksidi-nije-uzrocnik-covida-ne-nalazi-se-cjepivima-i-ne-cini-od-nas-mobilne-uredaje/>
(pristupljeno 10. rujna 2021.)